

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 5 SEPTEMBER 1962 - No. 2353

WIJNEN UIT ALLE
WIJNPRODUCERENDE LANDEN

BINNEN- EN BUITENLANDS
GEDISTILLEERD

ACCIJNSVRIJE LEVERANTIES
VAN SPIRITUALIËN UIT
ONS ENTREPOT VOOR:
*Uw buitenlandse
relaties of voor Uw
privé- of zakenreizen
naar het buitenland*

Wijnhandel GALL & GALL
Stadhuisplein 25 (naast Corso) Tel. 11 39 54
ROTTERDAM

Met Wijnhandel GALL & GALL

bent U thuis beter uit

**DE NEDERLANDSE UNIE VAN
SCHADEVERZEKERAARS**

vraagt een

ADJUNCT-SECRETARIS

Economen en juristen tot de leeftijd van 35 jaar, die voor deze functie in aanmerking willen komen, worden uitgenodigd hun sollicitaties te richten tot de Algemene Secretaris, p/a Riouwstraat 163 te 's-Gravenhage.

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

Reisdeviezen

Bagage-

en

ongevallenverzekeringen.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars

ROTTERDAM

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,— overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Sociale zekerheid

Dezer dagen heeft de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid de S.-E.R. advies gevraagd over het zgn. sociale zekerheidsbeleid op langere termijn. Om meer dan een reden mag deze adviesaanvraag aanspraak maken op onze belangstelling.

Hoewel men in onze dagen nauwelijks meer principiële tegenstanders van een sociaal beleid aantreft, bestaan er over de grenzen van zulk een beleid nog verschillen van mening. Verscheidenen onzer achten langzaam aan de grenzen van een aanvaardbaar stelsel van sociale zekerheid bereikt, hetzij omdat zij vrezen, dat anders het evenwicht tussen sociale eisen en persoonlijke verantwoordelijkheid wordt doorbroken, hetzij omdat zij met de beste wil geen mogelijkheden meer zien de sociale zekerheid op zinvolle wijze nog verder uit te bouwen.

Anderen menen, dat het eindpunt van de ontwikkeling nog steeds niet is bereikt. Blijkens de adviesaanvraag deelt de Minister deze opvatting. Hij wil nl. aan het bestaande stelsel nog toevoegen een volksverzekering voor zgn. zware geneeskundige risico's alsmede een, eventueel ook als volksverzekering op te zetten, uitkeringsregeling voor gehandicapten.

Wat de eerstgenoemde voorziening betreft wijst de Minister erop, dat iedereen in de omstandigheid kan komen te verkeren, dat hij geneeskundige verzorging wegens langdurige ziekte of een gebrek van node heeft. Nagenoeg niemand kan de daaruit voortspruitende lasten zelf dragen, terwijl deze evenmin op privaatrechtelijke grondslag verzekeraar zijn.

Ter verzekering van geldelijke uitkeringen aan gehandicapte loontrekkenden zal de in voorbereiding zijnde arbeidsongeschiktheidsverzekering uitkomst kunnen bieden. Daarmede is echter nog geen oplossing verkregen voor gehandicapte zelfstandigen alsmede voor degenen die van hun jeugd af gehandicapt zijn. De Minister suggereert, dat mogelijk door een uitbreiding van genoemde arbeidsongeschiktheidsverzekering hiervoor een oplossing kan worden gevonden. Over de modaliteiten van beide verzekeringen zal overigens de S.-E.R. zich verder moeten uitspreken.

Natuurlijk zijn met deze adviesaanvraag bovenbedoelde meningsverschillen niet verdwenen. Wel lijkt het waarschijnlijk, dat zij velen over deze vraagstukken aan het denken zal zetten. Voor degenen, die niet rechtstreeks met deze noden van doen hebben, vallen deze immers gemakkelijk geheel buiten hun gezichtsveld. Op zijn minst zal de adviesaanvraag tot een discussie over deze onderwerpen leiden!

Bij het sociale beleid mogen de economische aspecten niet buiten beschouwing worden gelaten. Bij de invoering van sociale voorzieningen, bij het daaraan voorafgaande beraad enz., worden de economische aspecten dan ook steeds betrokken. Evenwel was tot nu toe de aandacht daarbij vaak slechts gericht op het economische aspect van één bepaalde maatregel. Meer en meer is de overtuiging gegroeid, dat aldus geen recht wordt gedaan aan de economische aspecten van het sociale beleid als geheel.

Belangwekkend is het daarom, dat de Minister de S.-E.R. thans niet slechts verzoekt over de twee genoemde sociale voorzieningen, met inbegrip van de economische zijden daarvan, te adviseren, maar dit te doen, rekening houdende met alle sociale verzekeringen die in voorbereiding zijn. Te denken valt bij dit laatste aan de meer genoemde arbeidsongeschiktheidsverzekering alsook aan de algemene ouderdomsvoorziening, maar eventueel zou m.i. ook het kinderbijslagvraagstuk in het onderzoek kunnen worden betrokken.

Bij deze studie moet in aanmerking worden genomen hetgeen jaarlijks in totaal voor loonkostenverhoging beschikbaar is, incl. te verwachten huurcompensaties, verbeteringen in primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden enz. Aldus zal het de S.-E.R. mogelijk worden, zoals de adviesaanvraag zegt, „op de meest verantwoorde wijze een oordeel te vormen inzake prioriteit en „timing” van de verschillende hem voor advies voorgelegde sociale verzekeringsprojecten”.

Ongetwijfeld is deze aanpak van het vraagstuk van de sociale zekerheid in overeenstemming met de eisen die een eigentijds beleid stelt. Allerwege is ook in de overheidsfeer van een streven naar grotere planmatigheid sprake. Hierbij valt niet slechts te denken aan de jaarlijkse en lange termijnplannen van het C.P.B., ook industrialisatieplannen, het streven naar meerjaarlijkse prioriteitschema's in het kader van de begrotingsvoorbereiding enz. kunnen onder ditzelfde hoofd worden vermeld. Dat thans ook m.b.t. het sociale beleid deze weg wordt opgegaan, kan slechts worden toegejuicht. Eerst ook met deze bredere doelstelling spreekt de adviesaanvraag met recht over het lange termijnaspect van het sociale zekerheidsbeleid.

Als een bijzonder economisch aspect van het sociale zekerheidsbeleid kan nog de eis worden beschouwd, dat het verschil tussen het verdiende en het vrij beschikbare inkomen niet te groot mag worden. Op dit punt gaat de adviesaanvraag niet expliciet in. Inzoverre zij echter vermeldt, dat de overheid deel zal blijven nemen in de financiering van de thans beoogde uitbreiding der sociale verzekering, voor zover deze tot een vermindering van overheidsuitgaven leidt, blijkt dit vraagstuk op zijn minst te zijn onderkend. Gedacht wordt klaarblijkelijk aan de uitgaven die Rijk, Provincien en Gemeenten zich thans voor krankzinnigenzorg e.d. getroosten. Hcewel met deze wijze van benadering geen principiële aanpak van het vraagstuk van de overheidsdeelneming in de sociale verzekering is verkregen, moet het feit zelf van de overheidsparticipatie tot voldoening aanleiding geven.

Een laatste punt dat vermelding verdient is, dat de adviesaanvraag de S.-E.R. uitdrukkelijk uitnodigt aandacht te schenken aan de eisen „die het streven naar administratieve eenvoud in het stelsel der sociale voorzieningen alsmede het streven tot beperking van de uitvoeringskosten stellen”.

Met deze adviesaanvraag wordt de S.-E.R. geen gemakkelijke taak toebedeeld; moge hij tegen deze opgave opgewassen blijken!

's-Gravenhage.

Drs. L. A. P. VAN DER LEIJ.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Sociale zekerheid, door Drs. L. A. P. van der Leij . . .	847	Ingezonden stuk:	
Loonpolitiek en Parlement: een waarschuwing, door Drs. J. C. P. A. van Esch	848	Welke „prijs” zal Groot-Brittannië betalen?, door Mr. H. H. Maas met een naschrift van Drs. J. Th. Adolfse	862
Ontwapening: welvaart of economische ramp- spoed?, door Drs. F. van Puffelen	851	Boekbespreking:	
Perspectief voor de derde T.H., door Drs. J. Passenier en Drs. R. Ruiter	855	Dr. H. J. Busé: De markteconomie van het bloembollenbedrijf, bespr. door Drs. G. A. M. Kuiper	863
Mr. Pickwick en de ontwikkelingslanden, door Mr. A. M. Smulders	858	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman . . .	864
Discountwarenhuizen in de Verenigde Staten, door Dr. F. W. C. Blom	860	Recepte publikaties	865

Het advies van de Sociaal-Economische Raad inzake het systeem van loonvorming beveelt een vrijere loonpolitiek aan. De bevoegdheid van de overheid, preventief in te grijpen in het loonvormingsproces, verdwijnt nagenoeg geheel. Dit betekent, dat het Parlement de Regering niet meer ter verantwoording kan roepen over loonpolitieke zaken. Het vrijere loonbeleid zal tevens een heroriëntering van de economische politiek betekenen. Dit kan onder meer tot uiting komen in het monetaire, het fiscale en het mededingingsbeleid. Met het oog op deze verschuivingen in het beleid, is het gewenst dat het Parlement zich uitspreekt over de vraag, of het S.-E.R.-advies al dan niet ongewijzigd moet worden opgevolgd.

Loonpolitiek en Parlement: een waarschuwing

Het advies inzake het systeem van loonvorming ¹⁾ dat de Sociaal-Economische Raad op 6 juli jl. aan de Regering heeft uitgebracht, heeft geen al te gunstige pers gehad. Ook de artikelen die in dit blad tot op het ogenblik van het schrijven van deze regels eraan werden gewijd ²⁾, waren overwegend in afkeurende bewoordingen gesteld. Deze kritiek betrof onder meer het terugdringen van het preventief toezicht van de overheid. Ook naar mijn mening begeven wij ons op een gevaarlijke weg, wanneer de overheid haar greep op een van de belangrijkste, zo niet de belangrijkste determinant van het sociale produkt en het nationale inkomen zal verliezen. Dit nu zal gebeuren, wanneer het meerderheidsstandpunt in het advies van de S.-E.R. zal worden opgevolgd.

Mogelijkheid van ingrijpen.

Uitgangspunt voor het nieuwe beleid op het stuk der lonen vormen halfjaarlijkse economische rapporten die de S.-E.R. zal opstellen. Bij deze arbeid zullen de uitgangspunten voor het sociaal-economische beleid die door de Regering in overleg met de Staten-Generaal voor een bepaalde periode zijn vastgesteld *mede van invloed zijn* (blz. 10, cursivering van mij, v. E.). „Mede van invloed zijn” is iets anders dan „bindend zijn”. Nu is de S.-E.R. wel zo vriendelijk in een voorbereidend stadium het oordeel van de Regering te aanhoren ³⁾. Daarenboven acht de S.-E.R. het gewenst, dat de Regering steeds tijdig bekend maakt welke algemene kostenverhogende maatregelen zij voor de naaste toekomst (eventueel in de komende jaren) nastreeft (blz. 11).

¹⁾ Uitgave van de Sociaal-Economische Raad, 1962 no. 8.

²⁾ Dr. W. Hessel: „De S.-E.R. over loonvorming” in E.-S.B. van 18 juli 1962, blz. 680-683; Mr. A. J. R. Mauritz: „Over gewijzigde maatstaven en gedeelde verantwoordelijkheid” in E.-S.B. van 25 juli 1962, blz. 700-703; Prof. Dr. J. Pen: „Het loonadvies van de S.-E.R.: verholde balsturigheid” in E.-S.B. van 25 juli 1962, blz. 704-707; Prof. Dr. J. E. Andriessen: „De S.-E.R. adviseert” in E.-S.B. van 1 augustus 1962, blz. 720-722; Prof. Dr. F. J. H. M. van der Ven: „Samenwerking van Regering en Stichting van de Arbeid verbroken” in E.-S.B. van 1 augustus 1962, blz. 723-727.

³⁾ Gewezen wordt op art. 28 Wet op de Bedrijfsorganisatie.

Ook kan de Regering naar aanleiding van het rapport van de S.-E.R. overleg plegen met de centrale werknemers- en werkgeversorganisaties. Alleen indien dit overleg tot overeenstemming leidt, hebben de uitkomsten ervan voorrang boven het halfjaarlijkse economische rapport (blz. 11). Het preventieve overheidstoezicht kan dus alleen in moeizame onderhandelingen met het bedrijfsleven tot stand komen. Het overleg kan echter ook mislukken; in dat geval is er in het geheel geen preventief toezicht.

Een volgende gelegenheid voor de overheid zich te doen gelden, doet zich voor wanneer zij een loonontwikkeling waarneemt, die een gevaar vormt voor de verwezenlijking van de fundamentele doelstellingen van het algemene economische beleid (blz. 20). De Regering kan dit pas waarnemen wanneer nieuwe c.a.o.'s worden getoetst. Dit is nu juist de situatie zoals deze zich in de afgelopen drie jaren enige malen heeft voorgedaan en welke een zodanige wrevel bij het bedrijfsleven heeft opgewekt, dat het als reactie daarop tot dit advies kwam.

Maar de overheid mag niet meer — zoals tot dusver — reageren met het geven van een algemene aanwijzing aan het College van Rijksbemiddelaars. Zij kan een loonpauze van een maand afkondigen. In deze tijd wordt de goedkeuring van nieuwe c.a.o.'s gestaakt en moet de Regering een advies vragen aan de S.-E.R. over de economische toestand. Dit advies zou zoveel mogelijk dienen aan te sluiten op een van de normale halfjaarlijkse rapporten, bij de opstelling waarvan de S.-E.R. reeds kennis kon hebben van het afwijkende overheidsstandpunt en er toen klaarblijkelijk geen rekening mee heeft gehouden. Het moet daarom wel twijfelachtig worden genoemd, of dit advies enige zin heeft. Mogelijk is de maand bedoeld als een afkoelingsperiode. Is na afloop daarvan geen overeenstemming tot stand gekomen, dan kan de overheid eindelijk rechtstreeks ingrijpen door een loonstop af te kondigen of de maximaal toegestane loonsverhogingen vast te stellen.

Van deze enige mogelijkheid tot rechtstreeks ingrijpen mag de overheid slechts sporadisch gebruik maken. „De raad wijst er met nadruk op dat een ingrijpen als hier bedoeld, in het kader van het nieuwe systeem van loonvorming als een uitzonderingssituatie moet worden be-

schouwd welke zo spoedig mogelijk dient te worden beëindigd. . . . In de visie van de raad dient de bevoegdheid van de overheid om rechtstreeks in de loonvorming in te grijpen zich dus te beperken tot uitzonderingssituaties" (blz. 20).

Dit is duidelijke taal, temeer wanneer men bedenkt, dat zowel het vaststellen van de beschikbare ruimte als de goedkeuring van de nieuwe c.a.o.'s nagenoeg geheel in één hand zijn. Het lijkt niet overdreven te verwachten, dat de overheid niet met goed fatsoen vroegtijdig kan ingrijpen. Een „uitzonderingssituatie" kan zich per definitie nu eenmaal niet te vaak voordoen. Het zal trouwens voor de overheid niet aantrekkelijk zijn vaak in te grijpen, want ze heeft in het geheel geen zekerheid, dat na opheffing van de loonstop of van de globale maatregelen de zaak zich niet opnieuw zal herhalen.

Het bovenstaande getuigt misschien niet van een groot vertrouwen in de mogelijkheid van „fair play" tussen de verschillende partijen. Maar hierin sta ik niet alleen. Ook Prof. Van der Ven is bijv. de mening toegedaan, dat het stelsel door feitelijke machtsverhoudingen wordt bepaald ⁴⁾. Hij zegt zelfs dat het wel een volledig failliete boedel moet zijn, die de Regering tenslotte kan overnemen.

Andere instrumenten.

De beperkte mogelijkheden voor een direct overheidsingrijpen heb ik enigszins uitvoerig geschetst om te laten uitkomen, dat de overheid haar loonbeleid als instrument van economische politiek nagenoeg geheel kan afschrijven. Dit wordt ook expliciet gesteld in het advies (blz. 19): „Hieruit volgt dat het zwaartepunt van het economische beleid in sterkere mate bij andere instrumenten zal dienen te worden gelegd. In dit verband kunnen worden genoemd het *mededingingsbeleid*, het *monetaire beleid* en het *budgettaire beleid*, waaronder is te verstaan het totale beleid met betrekking tot de overheidsinkomsten en -uitgaven met inbegrip van de *fiscale politiek*. Zoals reeds in paragraaf 3 naar voren gebracht, vormt het door middel van deze instrumenten zoveel mogelijk mitigeren van conjunctuurfluctuaties, een wezenlijke voorwaarde voor het slagen van elk loonbeleid. Dit geldt zeker ook voor het door de raad wenselijk geachte systeem van loonvorming" (cursivering van mij, v. E.).

Deze passage is eigenlijk de belangrijkste uit het hele advies. Hier wordt de Regering de weg gewezen bij afwezigheid van een effectieve loonpolitiek. Onwillekeurig vraagt men zich bij het lezen van deze zinnen af, of alle voorstemmers in de S.-E.R. zich gerealiseerd hebben, wat dit in feite wil zeggen.

Het is gewenst dat wij weten wat ons boven het hoofd hangt bij het in praktijk brengen van het S.-E.R.-advies. Prof. Pen heeft dit gezien, maar stelt direct de devaluatie als alternatief ⁵⁾. Prof. Andriessen is van mening dat met de budgettaire en monetaire politiek het gaan buiten de macro-economische ruimte tot loonsverhoging niet adequaat is te corrigeren. „Daarvoor is meer nodig en zeker niet alleen het door Prof. Pen aangegeven laatste redmiddel van de devaluatie" ⁶⁾. Wij blijven in het ongewisse, hoe Prof. Andriessen zich het adequaat corrigeren dan wél voorstelt.

⁴⁾ T.a.p., blz. 726.

⁵⁾ T.a.p., blz. 706.

⁶⁾ T.a.p., blz. 721.

Het dreigen met een devaluatie is kennelijk een „overstatement" van Prof. Pen. Devalueren is pas mogelijk wanneer ons kostenpeil structureel hoger ligt dan het buitenlandse en een knelpunt is geworden, waarvan de nadelen algemeen worden gevoeld. Zoiets kan men zien aankomen en juist omdat de nadelen in de hele volkshuishouding doorwerken, zal de overheid een gewillig oor vinden bij haar pogingen, het onheil alsnog af te wenden.

Waarmede ik overigens niet wil zeggen, dat een devaluatie altijd tot elke prijs moet worden voorkomen. De dertiger jaren hebben ons wel anders geleerd. Wel is het zo, dat devalueren door een lid van een gemeenschappelijke markt geen eenvoudige zaak is. Onze partners zullen een revaluatie nog wel accepteren, omdat daardoor hun concurrentiepositie ten opzichte van ons verbetert. Door een Nederlandse devaluatie zouden zij het echter zijn die erop achteruit zouden gaan. Het is in zekere zin jammer, dat Prof. Pen de devaluatie als stok achter de deur in de discussie heeft gebracht, want daardoor is de aandacht van de door de S.-E.R. aanbevolen instrumenten van economische politiek afgeleid.

Het nieuwe loonsysteem zal in een evenwichtige economische situatie waarschijnlijk wel kunnen werken. Het gaat er echter om hoe het resultaat uitvalt wanneer er in de nationale economie spanningen optreden. Dat is momenteel het geval. De S.-E.R. dringt aan op invoering van het nieuwe stelsel op korte termijn. Het is dus zaak de gevolgen, eveneens op korte termijn, te bezien.

Met Prof. Pen en Prof. Andriessen verwacht ik, dat invoering op korte termijn tot een beloningsinflatie kan leiden. Een krappe arbeidsmarkt en een geringe stijging van de arbeidsproductiviteit zijn nu eenmaal op het stuk van de loonvorming elkaar tegenwerkende krachten. Wanneer de overheid zich aan de door de S.-E.R. verlangde spelregels wil houden en niet te spoedig zal ingrijpen in het loonvormingsproces, zal zij met andere beleidsinstrumenten bij voorbaat gunstige stellingen willen innemen. Want wanneer de beloningsinflatie zich manifesteert, is het te laat om deze andere instrumenten in werking te stellen.

1. Monetaire politiek.

Door middel van haar monetaire politiek poogt de overheid het financieren van een looninflatie onmogelijk te maken. Dat dit beleid kans van slagen heeft, is voor een deel te danken aan het gevoerde prijsbeleid ⁷⁾. Onder invloed van forse loonstijgingen in bedrijven waar de micro-productiviteit de macro-productiviteit overtrof, werden in bedrijven, waar dit niet het geval was, eveneens grote loonstijgingen afgedwongen. Financiering van deze zwarte lonen kon op korte termijn geschieden uit de lopende winst of door verhoging van afzetprijzen. Doordat de overheid tijdens het loonoverleg kennis kreeg van de gegevens over de micro-productiviteit, kon zij daarop haar prijspolitiek afstemmen en zodoende voorkomen, dat prijsverhogingen als financieringsbron van een looninflatie werden aangewend.

Doch deze verdedigingslinie welke uiteraard niet volmaakt was, dient de overheid volgens het S.-E.R.-advies

⁷⁾ Zie over de prijspolitiek van de overheid ook: Prof. Dr. F. Hartog: „Prijspeil en prijspolitiek", in „Maatschappijbelangen" van juli 1962, blz. 424-429 en Dr. A. Heertje: „Prijs-theorie en prijspolitiek van de overheid" in „De Economist" van april/mei 1962, blz. 321-351.

te verlaten (blz. 23). De verklaring inzake het niet-doorberekenen van loonkostenstijgingen in de prijzen zal komen te vervallen. Hierdoor wordt een looninflatie niet meer in de kiem gesmoord. De S.-E.R. heeft dit wel aanvoeld en beveelt de Regering minzaam aan door middel van de trits: monetair, budgettair en mededingingsbeleid een onverantwoorde opwaartse ontwikkeling van het algemeen prijspeil te voorkomen en wanneer desondanks de prijsontwikkeling uit de hand dreigt te lopen, in te grijpen op grond van de prijzenwet. Dit laatste advies klinkt vals in de oren van degene die het misbaar nog hoort nagalmen, dat het bedrijfsleven maakte toen kortelings werd ingegrepen in het prijsniveau in de aardappelsector, de horecabedrijven en van melkproducten.

De mogelijkheid bestaat dat de overheid een nog straf-fer monetair beleid gaat voeren, maar dit lijkt niet zonder gevaar in de huidige conjunctuurfase. „Wanneer men remmend ingrijpt op of bij het omslagpunt dan versnelt men de neerwaartse beweging (conjunctuurpolitiek gezien werkt men dan pro-cyclisch)”⁸⁾.

2. Budgettaire politiek.

De begrotingspolitiek van de overheid heeft een uitgaven- en een inkomstzijde. Het huidige Kabinet heeft met de structurele aanpak wel het uiterste bereikt wat betreft het terugdringen van de overheidsuitgaven in de hoogconjunctuur in een groeiende volkshuishouding. Verscherping van de budgettaire politiek moet dus geschieden via de inkomstzijde; hiervan is het fiscale beleid natuurlijk het belangrijkste. Dit heeft de S.-E.R. ook te kennen gegeven door de fiscale politiek apart te noemen.

Het is niet doenlijk op dit terrein concrete maatregelen te schilderen die een looninflatie kunnen beteugelen. Er zijn vele mogelijkheden denkbaar, waardoor hetzij de werkgevers, hetzij de werknemers worden getroffen. Het doelmatigst zou het zijn, indien de overheid het verschil tussen micro- en macro-productiviteit bij het individuele bedrijf zou kunnen wegbelasten. Dit roept echter vele moeilijk op te lossen problemen op.

Wel moet worden betwijfeld, of de leden van de centrale organisaties erg verheugd zullen zijn over deze fiscale surprise van de S.-E.R. Immers: „Only a masochist enjoys paying taxes”⁹⁾. Misschien zijn deze eventuele fiscale consequenties mede beslissend geweest voor het afwijzende standpunt van de „liberale” werkgevers die zich niet met het meerderheidsstandpunt konden verenigen.

3. Mededingingsbeleid.

Het mededingingsbeleid is nog jong en de kinderschoenen nauwelijks te boven. Ongetwijfeld zal in de komende jaren blijken, of het van grote betekenis gaat worden. Dit zou ook zijn gebeurd zonder de speciale aanbeveling van de S.-E.R. (blz. 19 en blz. 24). Overigens kan de Minister van Economische Zaken goede nota nemen van de bereidheid van de werkgevers ten aanzien van toepassing van de prijzenwet en het mededingingsbeleid. Dat kan hem nog wel eens te pas komen.

Eigenlijk is het een eigenaardige zaak, dat de S.-E.R. juist het mededingingsbeleid naar voren schuift om het mogelijk te maken, dat op één markt — waarop de meerderheid van de S.-E.R. de marktpartijen vormt — een kartel

ontstaat, terwijl tevens wordt bepaald, hoe gering de zeggenschap van de overheid over dit kartel zal kunnen zijn.

Rol van het Parlement.

De vorenstaande beschouwingen dienen om een voorlopige indruk te geven, wat voor gevolgen het in praktijk brengen van het advies van de S.-E.R. met zich zal brengen. Men zou kunnen spreken van een heroriëntering van de economische politiek. Het lijkt vanzelfsprekend dat het Parlement deze zwenking in het beleid zal moeten goedkeuren. Niet alzo de S.-E.R.!

Hoewel de S.-E.R. van oordeel is, dat het vraagstuk van wettelijke vormgeving in eerste aanleg meer op de weg van de Regering ligt, zal hij gaarne *t.z.t.* over voorstellen tot een nieuwe wettelijke regeling adviseren (blz. 25, cursivering van mij, v. E.). Intussen is de S.-E.R. wel van mening dat de feitelijke invoering van het door hem bepleite systeem niet moet wachten tot het tijdstip dat het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen zal zijn vervangen door een nieuwe wettelijke regeling (blz. 25). Met nadruk bepleit de S.-E.R. invoering *op korte termijn* (blz. 25, cursivering van mij, v. E.).

Tegelijk verwerpt de S.-E.R. in feite het ter advies toegezonden voorontwerp van wet inzake een arbeidsvoorwaardenwet, maar wil de voorbereiding van dit advies, expliciet gericht op het voorontwerp, voorshands laten rusten (blz. 6). Een feitelijke invoering is naar de mening van de S.-E.R. mogelijk binnen het bestaande wettelijke systeem (blz. 25).

Hierdoor wordt aan de Regering dus de mogelijkheid ontnomen, de nieuwe regeling op korte termijn in een wettelijke vorm te gieten. Het komt erop neer, dat de S.-E.R. er in feite een nieuwe arbeidsvoorwaardenwet van eigen makelij zonder tussenkomst van het Parlement doordrukt.

Ook volgens Prof. Andriessen is het nieuwe voorontwerp in feite buiten discussie gesteld¹⁰⁾. De Regering kan later de inhoud van het ontwerp aanpassen aan de feitelijke situatie, terwijl er dan voor het Parlement niets anders opzit dan dit ongewijzigd goed te keuren. Een en ander houdt in, dat de S.-E.R. de loonpolitiek bepaalt — „We Happy Few”!¹¹⁾ —, terwijl de Regering en het Parlement de gevolgen van het S.-E.R.-loonbeleid mogen redresseren.

Aangezien te verwachten is dat de Regering zich bij voorbaat sterk zal maken tegen een eventuele looninflatie, is het zeer goed mogelijk, dat het Parlement over deze correctiemaatregelen moet beslissen, nog voordat er een arbeidsvoorwaardenwet kan worden ingediend. Het is de vraag, of de leden van beide Kamers daartoe bereid zullen zijn. Dit geldt te meer, daar in de nieuwe loonpolitiek de Regering niet meer ter verantwoording kan worden geroepen in het Parlement, zoals in de afgelopen jaren herhaalde malen het geval is geweest.

De in voetnoot 2 genoemde auteurs zijn van mening, dat waar het bedrijfsleven een andere loonpolitiek wenst, de Regering aan dit verlangen moet tegemoet komen. Het is te hopen, dat de Regering het advies van de S.-E.R. — in al dan niet gewijzigde vorm — zodanig zal uitwerken, dat het aan de parlementaire goedkeuring kan worden onderworpen. De suggestie van de S.-E.R. het onderhands af te doen, dient stellig te worden verworpen.

⁸⁾s-Gravenhage.

Drs. J. C. P. A. VAN ESCH.

⁸⁾ Prof. Dr. J. Zijlstra: „Praktische problemen bij het uitvoeren van een anti-cyclische begrotingspolitiek” in Tijdschrift voor Economie, 1960, blz. 123.

⁹⁾ „New York Herald Tribune” van 16 juni 1962.

¹⁰⁾ T.a.p., blz. 720.

¹¹⁾ P. A. Samuelson in „The American economic review” van maart 1962, blz. 17.

In tegenstelling tot een wijd verbreide mening heeft algehele ontwapening ook voor de rijke Westerse landen geen economische ramp te worden. Er zijn nog zoveel onbevredigde behoeften van individuele en collectieve aard dat de vraag bij ontwapening niet zal zijn of men de vrijgekomen reserves kan inschakelen maar juist in welke richting men dit zal doen. Een met fantasie en durf hanteren van het wapenarsenaal van de Keynesiaanse economische politiek plus het geven van directe opdrachten aan industrieën die het zwaarst door de ontwapening worden „getroffen”, zullen de verspilling van capaciteit en mankracht tot een minimum beperken. Voor de centraal geleide economieën is het omschakelingsprobleem een kwestie van doelmatige planning van goed gerichte en gecoördineerde opdrachten aan de industrieën. De bij ontwapening vrijkomende reserves en mankracht, die thans 8 à 9 pCt. van de wereldproductie voor hun rekening nemen, bieden grote mogelijkheden voor de hulp aan onderontwikkelde gebieden. Ontwapening zal tevens de neiging tot autarkie verminderen en een veel effectiever internationale arbeidsverdeling mogelijk maken. Dit zal het welvaartseffect van de ontwapening nog vergroten. Deze blijde boodschap is vervat in een rapport over de economische en sociale gevolgen van de ontwapening, door een groep deskundigen van Oost en West en de neutrale landen uitgebracht aan de Verenigde Naties.

Ontwapening: welvaart of economische rampspoed?

Het is werkelijk niet alleen onder doorgewinterde communisten en mensen met linkse sympathieën dat men de mening aantreft dat het „kapitalistische” Westen de bewapening nodig heeft om zijn economie op bevredigend hoog peil te doen functioneren. Ook onder mensen van andere richtingen treft men deze mening aan. Men wijst dan vaak op de Verenigde Staten waar ondanks een voor vreedstijd ongekend grote bewapeningsinspanning toch nog een naar Europese maatstaven hoog percentage werkloosheid heerst en trekt daar dan de conclusie uit dat ontwapening de tijden van de jaren dertig met rasse schreden naderbij zou brengen, niet alleen in de Verenigde Staten, maar ook in Europa.

Het is jammer dat deze mening ook onder mensen die het Westers economisch systeem in de grond van de zaak niet kwaad vinden, zo sterk is verankerd. Want het bezorgt hun een kwaad geweten zodra het om ontwapening gaat. Zij durven tegenover een tegenstander nog wel te goeder trouw vol te houden dat het Westen een warme oorlog echt niet nodig heeft en op „economische gronden” liever zou vermijden (omdat geen enkele „duistere monopolistische” machtsgroep het er in een komende oorlog zonder kleerscheuren, laat staan met winst, zou afbrengen) maar zwijgen beschaamd en verward zodra het om de koude oorlog gaat. Want zij geloven inderdaad dat het Westen een koude oorlog en de daarmee gepaard gaande bewapening nodig heeft als smeerolie voor zijn kwetsbare economische raderen.

Hoe onnodig dit kwade geweten is, blijkt uit een kort geleden verschenen rapport over de ontwapening. Want dit rapport over de economische en sociale consequenties van de ontwapening, voor de Verenigde Naties samengesteld door deskundigen van Oost en West en de neutrale landen, rekent definitief af met het fabeltje dat ontwapening door het Westen moet worden gevreesd. Het rapport dat de volledige instemming heeft van alle samenstellers, meent zelfs optimistisch dat, mits de politieke bereidheid

aanwezig is, ontwapening in het Westen met slechts weinig meer moeite kan worden opgevangen dan in de centraal geleide economieën.

Het bijzonder lezenswaardige rapport, dat op 16 februari jl. aan de secretaris-generaal Oe-Thant werd aangeboden, is opgesteld door een tiental deskundigen, waarvan er drie afkomstig zijn uit puur communistische landen (de Sowjet-Unie, Polen en Tsjechoslowakije), drie uit Westerse landen (Engeland, de Verenigde Staten en Frankrijk) en vier uit het neutrale kamp (Soedan, India, Pakistan en Venezuela). Polen was vertegenwoordigd door de ook in het Westen bekende en gerespecteerde economist Oskar Lange, die thans voorzitter is van de Poolse Economische Raad, terwijl voor de Verenigde Staten de eveneens bekende economist Leontief zitting had. Men kan dus moeilijk volhouden dat de commissie van deskundigen niet representatief zou zijn voor de meningen die op wetenschappelijk niveau in de elkaar politiek bestrijdende landen heersen. En dit geeft het rapport, buiten het eigenlijke en reeds belangwekkende onderwerp om, een extra dimensie, omdat er in feite in gesteld wordt dat economische belangen in politieke tegenstellingen niet (meer) de doorslag behoeven te geven. Alles komt thans aan op de *politieke* bereidheid elkaar te vinden.

Wat kost de bewapening de wereld?

De huidige bewapening kost de wereld ongeveer \$ 120 mrd. per jaar. Dit duizelingwekkende bedrag komt overeen met 8 à 9 pCt. van de totale wereldproductie aan goederen en diensten. Om de verpletterende indruk van dit cijfer compleet te maken stellen de deskundigen dat de bewapeningskosten niet ver af liggen van het totale inkomen van de onderontwikkelde gebieden, de landen dus waar zich het grootste deel van de wereldbevolking bevindt en waar ook de grootste materiële ellende wordt geleden. De bewapeningskosten zijn eveneens vrijwel gelijk aan de totale waarde van de wereldgoederenexport

en maken ongeveer de helft uit van het bedrag dat jaarlijks door de wereld opzij wordt gelegd voor uitbreiding en vervanging van het produktie-apparaat.

De mankracht die door het militaire apparaat in beslag wordt genomen is nauwelijks minder spectaculair. Er zijn op de hele wereld thans niet minder dan 20 miljoen mensen in de strijdkrachten opgenomen. Dit cijfer geeft echter een onvolledig beeld omdat niet mee zijn gerekend de arbeidskrachten die ingeschakeld zijn bij de produktie van goederen of diensten die direct of indirect verband houden met de bewapening. Telt men deze erbij, dan komt men ruim over de 50 miljoen. Een leger arbeidskrachten, twaalf maal zo groot als de totale beroepsbevolking van Nederland houdt zich dus bezig met het produceren en bemannen van oorlogstuig. Het doet er bij deze cijfers weinig meer toe dat de deskundigen voorzichtigheidshalve stellen dat de cijfers misschien niet volledig zijn. Dat bepaalde militaire uitgaven misschien buiten beschouwing moeten worden gelaten omdat er ook wel een vredelievend aspect aan te onderkennen valt of omdat de „waarde” van de militaire produktie moeilijk adequaat te berekenen valt in verband met het verschil in beloning van civiele en militaire krachten.

Spreiding militaire uitgaven en produktie.

Uit een oogpunt van aanpassing en latere aanwending van vrijgekomen hulpbronnen is het interessant de spreiding van de militaire bestedingen over de verschillende landen na te gaan. De militaire uitgaven in percentages der diverse nationale inkomens variëren namelijk sterk. In een groot aantal landen beweegt dit percentage zich tussen de één en vijf, in andere (en dat zijn de grotere landen) tussen de vijf en tien. Van de totale bewapeningsuitgaven van de wereld wordt 85 pCt. gedaan door een zevental landen: de Verenigde Staten, de Sowjet-Unie, Engeland, Frankrijk, China, Canada en West-Duitsland.

De uitgaven zeggen echter nog niet alles over de aanpassingsproblemen bij ontwapening. Een groot aantal landen heeft namelijk nauwelijks enige bewapeningsindustrie en is wat zijn militaire kracht aangaat aangewezen op de produktiecapaciteit van een klein aantal industrieel ontwikkelde landen. Deze laatste produceren dus meer oorlogstuig dan zij voor eigen gebruik nodig hebben en staan bij ontwapening dus voor grotere problemen dan uit hun militair budget valt af te leiden. De meeste onderontwikkelde gebieden hebben geen eigen bewapeningsindustrie. Wel hebben zij grote aantallen mensen onder de wapenen. Zij staan bij ontwapening echter niet voor het dubbele probleem van omschakeling van produktiecapaciteit en arbeidspotentieel.

De grootste problemen, vooral op korte termijn bezien, zullen zich daarom in de ontwikkelde landen met een aanzienlijke bewapeningsindustrie voordoen. Hoe meer gespecialiseerd een industrie op de voortbrenging van wapentuig immers is, hoe moeilijker de overschakeling op vredesproduktie; de toeleveringsbedrijven zullen het in dit opzicht al gemakkelijker hebben, terwijl de bedrijfstakken die de materialen leveren — zoals de ijzer- en staalindustrie — in technisch opzicht nauwelijks met moeilijkheden te kampen zullen krijgen.

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

Aanwending van de vrijgekomen hulpbronnen: waarvoor?

In hun rapport gaan de deskundigen uit van een onmiddellijke en totale ontwapening, een toestand dus die hogere eisen aan de aanpassingscapaciteit van de economie stelt dan die van een geleidelijke ontwapening of een ontwapening in fasen. Desalniettemin zijn de deskundigen van mening dat de bezetting van de vrijgekomen produktiecapaciteit geen groot probleem zal opleveren. *Het grootste probleem is eerder de richting waarin deze capaciteit zal worden aangewend.* Er zijn namelijk nog zoveel onvervulde wensen, ook in de hoogst ontwikkelde landen, dat men uit het economische verlanglijstje eerder een prioriteitschema zal moeten opstellen dan in wanhoop naar aanwending van de vrijgekomen capaciteit zal moeten speuren.

In beginsel zullen de vrijgekomen reserves in een bepaalde verhouding moeten worden verdeeld over de volgende mogelijkheden:

1. opvoering van de consumptie in de private sector;
2. opvoering van de investeringsactiviteit;
3. bevordering van de huizenbouw, mede met het oog op het bijna overal heersende verkrottingsprobleem;
4. verbetering van de sociale zorg, het wetenschappelijk onderzoek en het onderwijs;
5. vergroting van de vrije tijd door werktijdverkorting en langere vakanties en
6. vergroting van de hulpverlening aan het buitenland.

Hoe het prioriteitenlijstje eruit zal moeten zien is in laatste instantie geen economisch probleem; de econoom kan hier slechts als adviseur optreden.

Aanpassing op korte termijn.

Vooraf op korte termijn bezien is de keuze echter niet geheel vrij, met name niet in de ontwikkelde landen met een uitgebreide bewapeningsindustrie. Een op de produktie van geschut en raketten gespecialiseerde industrie kan nu eenmaal niet van de ene op de andere dag bij de woningbouw worden ingeschakeld. Evenmin is het mogelijk iedere beroepsmilitair in korte tijd op te leiden voor een ingewikkelde administratieve functie. Daarom ligt het voor de hand dat landen met een grote oorlogsindustrie in de eerste tijd na de ontwapening vooral meer duurzame verbruiks- en investeringsgoederen zullen kunnen voortbrengen — op deze produktie is de oorlogsindustrie het gemakkelijkst om te schakelen — en pas later meer gewicht aan de overige mogelijkheden kunnen geven.

Juist in verband met deze beginproblemen — die bij de ontwapening het zwaarst zullen wegen — bevelen de deskundigen aan dat elk land een zorgvuldige inventarisatie zal maken van alle bronnen die nu voor de militaire produktie worden aangewend. Op grond hiervan kan men dan programma's voor actie opstellen. Vooral in de overgangperiode acht men zulke programma's hoog nodig om de verspilling van de beschikbare „militaire” capaciteit tot een minimum te beperken.

Aanwending: hoe?

Het principe van de bezetting van de vrijgekomen capaciteit is voor de centraal geleide en de vrije economieën gelijk: het gaat erom de militaire vraag te substitueren door civiele vraag van ongeveer gelijke omvang. De totale effectieve vraag moet op dat peil worden gehandhaafd, waarbij alle hulpbronnen worden ingeschakeld.

Voor de centraal geleide economieën is dit een kwestie van planning: in plaats van opdrachten voor militaire produktie moeten de autoriteiten nu opdrachten verstrekken voor aanvullende civiele produktie. Door de gedetailleerdheid van deze planning zullen de autoriteiten er niet alleen vrij gemakkelijk in slagen de „vraag” in haar totaliteit op peil te houden, maar dit eveneens per sector te doen. In dit opzicht hebben de vrije economieën, waar slechts een deel van de vraag bestaat uit opdrachten van de overheid, het moeilijker. In de eerste plaats is het, gezien de omvang van de te substitueren militaire vraag, moeilijker de *totale* vraag precies af te stemmen op de beschikbare produktiecapaciteit. Nog moeilijker is het de vraag *per sector* zo op peil te houden dat geen grote capaciteitsverspillingen optreden.

Op langere termijn neemt de zwaarte van dit laatste probleem echter af omdat er dan tevens een aanpassing van de capaciteit aan de vraag plaatsvindt. Op korte termijn moet de aanpassing echter voornamelijk van de vraagzijde komen. Dit is de reden waarom de deskundigen geloven dat het hanteren van de monetaire en fiscale politiek — in de breedste zin des woords — alléén niet voldoende kan zijn. Door het verlagen van bijv. de belastingen en de rentevoet oefent men immers wel invloed op de *bestedingsmogelijkheden* en de *bestedingsneiging* uit, maar hoe deze invloed precies zal uitwerken heeft men niet in de hand. Daarom zal, vooral in de overgangperiode, een eventueel achterblijven van de vraag in verschillende sectoren, moeten worden aangevuld met rechtstreekse opdrachten door de overheid.

Optimisme.

Toch zijn de deskundigen van mening dat hier geen onoplosbare problemen behoeven op te treden. Dit optimisme is niet alleen gebaseerd op de theoretische mogelijkheden van het Keynesiaanse wapenarsenaal. Het is ook

gebaseerd op de ervaringen die na de tweede wereldoorlog, met name in de Verenigde Staten, zijn opgedaan bij de overschakeling van een extreem opgevoerde oorlogseconomie op een vredeconomie. Pessimisten over de gevolgen van de ontwapening vergeten namelijk maar al te vaak dat de omschakelingsproblemen na de tweede wereldoorlog aanzienlijk groter waren dan die bij een ontwapening nu te verwachten zijn. En dat de aanpassing in feite bijzonder snel en soepel is verlopen.

Het voorbeeld van de Verenigde Staten — een land dat zelf niet door de oorlog was getroffen — is hier wel sprekend. Tegen het einde van de tweede wereldoorlog bedroeg het militaire budget daar omstreeks 40 pCt. van het bruto nationaal produkt. Tussen 1945 en 1946 — dus binnen zeer korte tijd — werden deze uitgaven met maar liefst 80 pCt. verlaagd, terwijl 9 miljoen man uit de strijdkrachten werden gedemobiliseerd. Ondanks deze drastische inkringing van de militaire opdrachten daalde in deze periode de totale effectieve vraag slechts met de helft van het bedrag waarmee de militaire uitgaven daalden, een daling die waarschijnlijk niet veel meer bedroeg dan te verwachten was door het zich vrijwillig terugtrekken uit het arbeidspotentieel van ouderen en vrouwen en het verkorten van de arbeidstijden. De compenserende vraagtoeneming was voor een deel afkomstig uit de particuliere investeringen — die met 150 pCt. toenamen — en de particuliere bestedingen die weliswaar met een lager percentage maar met een even groot absoluut bedrag stegen. Daarnaast stegen de overheidsuitgaven voor civiele doeleinden en de investeringen in het buitenland, terwijl ruime hulpverlening aan het buitenland eveneens een krachtige stimulans aan de Amerikaanse economie gaf. De werkloosheid bedroeg door dit alles in 1946 slechts 4 pCt. van de totale arbeidende bevolking, terwijl het beschikbare inkomen in de particuliere sector nauwelijks daalde.

Natuurlijk was de situatie na de tweede wereldoorlog niet indentiek aan de huidige. Een exceptioneel gunstige omstandigheid was de enorme inhaalvraag in de particuliere sector in de Verenigde Staten en in het half verwoeste Europa en de beschikbaarheid van grote liquide reserves in handen van het publiek. De inhaalvraag verklaart volgens de deskundigen de snelle aanpassing echter slechts ten dele. Overheidsmaatregelen hebben hier evenzeer toe bijgedragen. Zo werden belastingen verlaagd, terwijl de

Een zakenman vraagt...

Onze zaken op de Euromarkt ontwikkelen zich zeer gunstig, maar er heerst een felle concurrentie. Aan grote afnemers moeten wij daarom nu tegen drie-maands accept verkopen, wat natuurlijk veel van onze liquiditeit vergt. Hoe zouden wij het best deze leveringen kunnen financieren?

Een vertrouwde raadsman antwoordt...

Op deze vraag en op de talloze andere vragen, welke zich in het nationale en internationale handelsverkeer voordoen, kunnen de deskundigen van H. Albert de Bary snel het juiste antwoord geven. Vertrouw ook úw bank-, effecten- en assurantie-zaken toe aan deze veelzijdig geïnformeerde, ervaren bank - aan....

de Bary

Handel - Maatschappij H. Albert de Bary & Co. n.v. Deviezenbank
Herengracht 450 - Amsterdam-C. - Tel. 221155 - Telex 12029

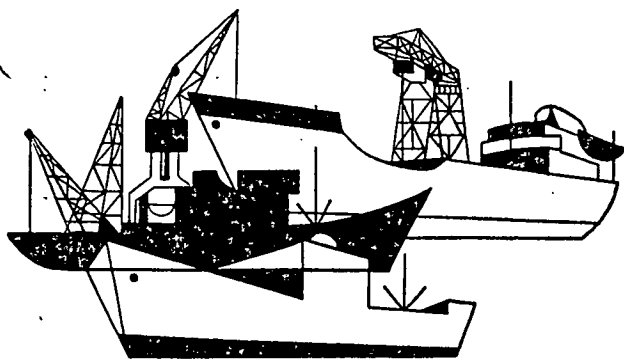
uitkeringen aan oorlogsveteranen voor hertraining en verdere opleiding sterk werden verhoogd.

De situatie in de Westerse landen is nu radicaal anders: Hoge inkomens en een hoge spaarquote maken dat de vraag sterk geprikkeld moet worden (bijv. via reclame) om de productiecapaciteit te bezetten. Dit betekent echter niet dat de lessen van de tweede wereldoorlog onbruikbaar zijn. Ondanks het verschil in omstandigheden geeft de snelle aanpassing van na de tweede wereldoorlog een goede aanwijzing voor het gemak waarmee algehele ontwapening nu in de Westelijke wereld zou kunnen worden opgevangen. In tegenstelling tot de 40 pCt. van 1944/45 bedraagt het militaire budget van de Verenigde Staten thans „slechts” 10 pCt. van het totale nationaal inkomen, terwijl dit percentage in de Europese landen doorgaans lager is. De op te wekken compenserende vraag is daarom niet alleen relatief maar ook absoluut lager dan na de tweede wereldoorlog.

Effectiviteit verschillende middelen.

De stimuleringsmiddelen die de Westelijke landen ter beschikking staan om die vraag op te wekken zijn niet allen even effectief. Zo zal een deel van het effect van een belastingverlaging (evenals van inkomensoverdracht overigens) verloren gaan door een toeneming van de besparingen, vooral als zij de hogere inkomensklassen ten goede komt. Hetzelfde valt te verwachten van een verlaging van indirecte belastingen op goederen met een lage prijselasticiteit. Het minst effectief voor het instandhouden van de vraag is het aflossen van staatsschuld omdat van dit geld een groot deel in de sfeer van de besparingen blijft hangen. Effectiever in dit opzicht zijn de rechtstreekse bevordering van investeringen door investeringsfaciliteiten en een verlaging van de rentevet.

Het zal bij het opvangen van de vraag meestal gaan om een combinatie van maatregelen. Het effect van deze maatregelen is echter veel beter te voorspellen in hun totaliteit dan per sector. Daarom zullen vooral in de beginfase aanvullende overheidsuitgaven voor civiele doeleinden, die veel beter „gericht” kunnen worden, onmisbaar zijn. In de loop van de tijd kan men door het manipuleren van deze additionele uitgaven dan een betere aanpassing van de capaciteit aan de vraag bewerkstelligen.

N.V. CORNS. SWARTTOUW'S STUWADOORS MAATSCHAPPIJ

ROTTERDAM

AMSTERDAM-ANTWERPEN-GENT

MOMBASA-DAR ES SALAAM-TANGA-MTWARA

De onderontwikkelde gebieden.

In de ontwapening schuilen uiteraard grote mogelijkheden voor meer uitgebreide steun aan onderontwikkelde gebieden. De deskundigen wijden hier veel aandacht aan. Hoeveel baat deze landen hierbij kunnen hebben laten de deskundigen zien aan de hand van een aantal veronderstellingen over de grootte van de hulp. In de laatste tien jaar is het inkomen per hoofd van de bevolking in de onderontwikkelde landen met niet meer dan 1 à 2 pCt. per jaar toegenomen, ondanks de toegenomen hulpverlening. Voor een deel hangt dit samen met de enorme groei van de bevolking in deze gebieden, een groei die als het ware een wedloop met de investeringen houdt.

Als de onderontwikkelde gebieden, zo stellen de deskundigen, zelf de helft van de door ontwapening vrijgekomen deviezenreserves bestemmen voor investeringen in nieuwe productiecapaciteit en de ontwikkelde landen hun hulpverlening opvoeren tot ongeveer \$ 15 mrd. (of iets meer dan 1 pCt. van hun nationale inkomens) zou de groei van het inkomen per hoofd verdrievoudigen. Deze 1 pCt. is wel zeer bescheiden, gezien het hoge percentage (8 tot 9) dat de ontwikkelde landen thans aan bewapening uitgeven. Men kan zich daarom voorstellen hoe gunstig het effect op de achtergebleven gebieden zou zijn als de hulpverlening niet 1 maar 2 pCt. zou bedragen!

Tussen droom en daad.

In het rapport komen nog meer onderwerpen ter sprake. Zo behandelt het rapport de gevolgen van de ontwapening op de wetenschappelijke en toegepaste research en de gevolgen voor de internationale handel. Vooral wat dit laatste betreft verwachten de deskundigen grote voordelen voor de civiele productie, voordelen die het onmiddellijke effect van de overschakeling van oorlogs- op vredesproductie aanmerkelijk versterken. Ontwapening, zo stellen zij, zal het internationale wantrouwen zo verminderen dat een veel effectievere internationale arbeidsverdeling mogelijk zal zijn. De noodzaak tot militair-strategisch gewenste, maar economisch inefficiënte productie (bijv. in de landbouw) zal verdwijnen, evenals de neiging tot autarkie.

Hiermee is echter misschien tegelijkertijd een zwak punt van het rapport bloot gelegd. Een zwak punt namelijk in zoverre dat men soms niet aan de indruk kan ontkomen dat de zegeningen van de ontwapening heel breed worden uitgemeten, terwijl men over de moeilijkheden wel heel licht heen stapt. Met een parafrase op Willem Elsschot zou men kunnen zeggen: tussen droom en daad staan het parlement en enkele „praktische” politici. Met politiek doelen wij dan niet op de internationale spanningen, maar op de meer nuchtere, nationale politiek die de economische mogelijkheden moet realiseren. Hoeveel economische mogelijkheden worden bijv. nu al niet verwezenlijkt door het optreden van pressiegroepen? Het rapport schuift deze factoren met de ietwat grand-seigneuriale wreveld van de economist ten opzichte van de praktische politiek ter zijde.

Deze opmerking is overigens niet bedoeld als afbrekende kritiek. Het is goed dat een keur van internationale deskundigen eens zegt hoe groot de voordelen van ontwapening zijn en hoe klein de problemen vanuit economisch-theoretische gezichtshoek. Vooral goed voor hen die op dit gebied verouderde ideeën koesteren. Maar de praktische politiek zal er goed aan doen de aanpassingsproblemen niet te licht op te vatten. Dit kan de verwezenlijking van de enorme mogelijkheden alleen maar ten goede komen.

's-Gravenhage.

Drs. F. VAN PUFFELEN.

E.-S.B. 5-9-1962

Perspectief voor de derde T.H.

Inleiding.

In september 1964 zal Enschede zijn eerste studenten moeten kunnen ontvangen, aldus de laatste mededelingen van de commissie die met de voorbereiding van deze nieuwe T.H. is belast. Aanvankelijk was gedacht aan september 1963, doch deze termijn is te kort gebleken.

Het is niet verwonderlijk dat bij dit project zo'n grote nadruk wordt gelegd op het tijdstip van de opening: rond 1964 kan een grote studentengolf worden verwacht, die vooral de technische studierichtingen in het wetenschappelijk onderwijs voor belangrijke capaciteitsproblemen zal plaatsen.

Van grote betekenis bij de opzet van een nieuw instituut als dit, is een indruk te hebben van het aantal studenten dat men zowel bij de opening als in de daarop volgende jaren kan verwachten. Men kan dan een basisapparatuur opzetten die in latere jaren overeenkomstig de behoefte kan worden uitgebreid. In Eindhoven is deze noodzaak duidelijk geworden, toen reeds kort na de opening het aantal studenten veel groter bleek dan was voorzien. Als gevolg hiervan ontstonden vrij grote moeilijkheden bij het opvangen van deze extra aantallen, hetgeen onder meer wijzigingen in de bouwprogramma's noodzakelijk maakte.

Deze ervaringen bij de tweede T.H. maken het nu evenwel mogelijk na te gaan op welke effecten men in 1964 kan rekenen bij de opening van de Twentse hogeschool, die immers op dezelfde wijze is opgezet. Zijn deze effecten geanalyseerd dan kunnen ze in verband worden gebracht met de verwachte aantallen v.h.m.o.-abituriënten enerzijds en de toekomstige vooruitzichten voor ingenieurs anderzijds. Dan is ook een schatting mogelijk van de aantallen eerstejaars waaraan bij opzet en uitbreiding van de derde T.H. kan worden gedacht.

In dit artikel is getracht tot een dergelijke schatting te komen voor de jaren 1964, 1970, 1975 en 1980.

Het effect van Eindhoven.

In een „E.-S.B.” artikel, dat ongeveer een half jaar geleden verscheen, hebben schrijvers dezes een analyse ondernomen van het effect dat de vestiging van de tweede T.H. heeft gehad op de deelname aan het technisch onderwijs en de studiekeuze rond Eindhoven en op het aantal studenten aan de T.H. te Delft ¹⁾.

Hierbij werd een regionale vergelijking gemaakt van de percentages der mannelijke b-abituriënten die in 1954, resp. in 1958, techniek gingen studeren. Rond Eindhoven was een sterke stijging te zien, die evenwel beperkt bleef tot een gebied binnen een straal van 30 km. Aangenomen kon worden dat het percentage in dit rayon, dat in 1958 techniek koos, door de vestiging der T.H. was opgelopen van 16 pCt. tot 31 pCt., hetgeen dus een verdubbeling betekende.

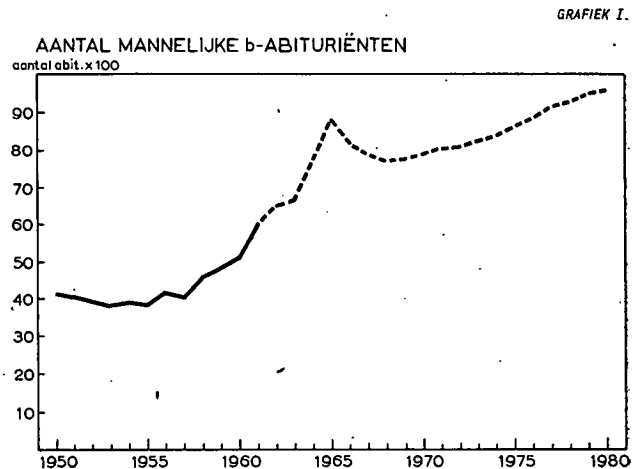
Verder onderzoek leerde, dat van een verschuiving in de studiekeuze der eerstejaars praktisch niets was te constateren. Volgens de ramingen zou dit ca. 40 eerstejaars in techniek extra hebben opgeleverd. De overige eerstejaars van deze groep b-abituriënten in Eindhoven waren aan

Delft onttrokken. Deze onttrekking was over een veel groter gebied zichtbaar dan 30 km rond Eindhoven. De relatieve afstand tot beide T.H.'s bleek grote invloed te hebben op de verdeling der eerstejaars (zie ook tabel 3 hieronder).

De verwachting voor Enschede.

Methode.

Allereerst is een raming nodig voor het aantal *mannelijke b-abituriënten* dat per provincie in de jaren tot 1980 kan worden verwacht. In *grafiek I* zijn de landelijke uitkomsten van deze raming weergegeven.

Daarvoor zijn eerst schattingen gemaakt over het verwachte aantal 12- en 13-jarige jongens tot 1974 per provincie. Vervolgens is het percentage geraamd dat in deze jaren van die groep naar het v.h.m.o. zal gaan. Dit gebeurde op basis van een regionale analyse, waarin ook het urbanisatie-aspect een rol speelde. Tenslotte is hieruit met behulp van veronderstellingen over studie-rendement en verdeling over schooltypen het aantal abituriënten per schoolsoort berekend.

Het aantal abituriënten, dat voor onze raming van belang is, wordt weergegeven in tabel 1.

TABEL 1.

Geraamd aantal mannelijke b-abituriënten, 1964-1980

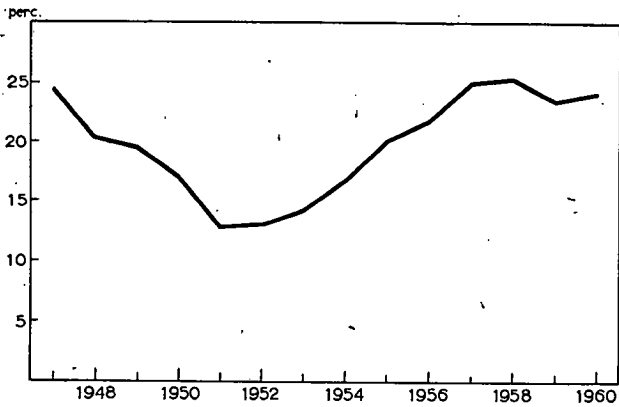
Jaar	Aantal
1964	7.765
1970	7.900
1975	8.620
1980	9.580

Het *percentage techniek* onder deze abituriënten werd voor de gehele periode tot 1980 gesteld op 23 pCt. In *grafiek II* is het verloop van dit percentage van 1950 af uitgebeeld.

Het aangenomen niveau van 23 pCt. is hoog in vergelijking met dat in de gehele periode 1947-1960 doch blijft iets beneden de percentages van de laatste jaren.

¹⁾ R. Ruiter en J. Passenier: „Het effect van Eindhoven” in „E.-S.B.” van 22 nov. 1961.

PERCENTAGE VAN DE MANNELIJKE b-ABITURIËNTEN, DAT
TECHNIEK GING STUDEREN

Daarbij moet worden opgemerkt, dat in dit percentage nog geen rekening is gehouden met de lokale stimulering die de keuze van techniek rond Enschede zal ondergaan naar analogie van Eindhoven (zie voorgaand hoofdstukje). Door dit effect zal het percentage naar schatting met 1 punt worden verhoogd.

Met deze uiteindelijke 24 pCt. zou tot 1980 kunnen worden voldaan aan de verwachte behoefte aan ingenieurs²⁾. Ook daarom is het aangenomen niveau acceptabel: bij een aanbodsraming op lange termijn bestaat immers geen aanleiding veel af te wijken van de geraamde behoefte-ontwikkeling.

Aangezien per provincie verschillen bestaan in de mate waarin de b-abituriënten techniek gaan studeren moet op deze uitkomsten nog een correctie worden toegepast. Hiervoor is uitgegaan van het laatst waargenomen niveau en aangenomen, dat de toen geldende verschillen tot 1980 onveranderd zullen blijven voortbestaan.

Hierbij moet worden bedacht dat dit alles niet betrekking heeft op alle verwachte eerstejaars doch alleen op jongemannen met een schoolexamen van het v.h.m.o. Daarnaast moet dus nog worden gerekend met een aantal lieden die op grond van *staatsexamens* of andere bevoegdheid techniek gaan studeren, alsmede met een (gering) aantal meisjesstudenten. In de laatste 10 jaren vormde deze groep ca. 19 pCt. van de mannelijke eerstejaars techniek met schoolexamens. Dit opslagpercentage is ook voor de ramingsperiode aangehouden.

In tabel 2 is het totaal aantal eerstejaars techniek opgenomen dat uit deze berekeningen resulteert.

Vervolgens is nagegaan hoeveel *extra-studenten* in techniek kunnen worden verwacht in het rayon-Enschede (ook hier gedefinieerd als omgeving binnen een straal van 30 km). De opzet van de nieuwe T.H. is dezelfde als die van Eindhoven: men kan er daarom van uitgaan dat eenzelfde percentage van de b-abituriënten techniek zal

²⁾ Vergelijk „De ontwikkeling van het aantal academici tot 1980”; rapport van de Commissie voor Statistiek van het Interuniversitair Contactorgaan; Zeist, 1959.

TABEL 2.

Verwacht aantal eerstejaars techniek (excl. invloed T.H. Enschede), 1964-1980

Jaar	Aantal
1964	2.110
1970	2.175
1975	2.375
1980	2.635

kiezen als na 1957 rond Eindhoven werd geconstateerd, nl. 31 pCt. Daar het verwachte percentage in rayon Enschede zonder nieuwe T.H. voor 1964 op 15,5 kan worden geraamd betekent dit ook voor dit rayon een verdubbeling van het overgangpercentage.

In concreto levert de vestiging van de Twentse hogeschool bij opening in 1964 volgens deze becijfering jaarlijks 60 à 70 extra eerstejaars techniek op, in de jaren tot 1980 oplopend tot ca. 85. Dit betekent na 1970 een jaarlijkse extra-opbrengst van 40-60 ingenieurs.

Hoe *verdelen* deze eerstejaars zich na 1964 over de drie hogescholen? Daarvoor kan worden aangeknoopt bij een tabel die reeds in het eerder aangeduide „E.-S.B.” artikel werd opgenomen:

TABEL 3.

Eerstejaars van de T.H. te Eindhoven in pCt. van het totaal eerstejaars techniek, naar de afstand tot Delft, respectievelijk Eindhoven, 1958

afstand tot Eindhoven	afstand tot Delft				
	0-30 km	30-60 km	60-90 km	90-150 km	150 km en meer
0-30 km			87	80	
30-60 km		20	51	75	
60-90 km	1	7	13	25	
90-150 km	1	3	4	8	16
150 km en meer				5	8

Duidelijk blijkt uit deze tabel de invloed van de relatieve afstand op de verdeling der eerstejaars over de beide T.H.'s. Voor de raming is er van uitgegaan dat deze invloed niet zal veranderen.

Tabel 3 kan ook toegepast worden voor het denkbeeldige geval dat de tweede T.H. niet in Eindhoven maar in Enschede zou zijn gevestigd. Hierdoor kan een schatting verkregen worden van de verdeling der eerstejaars uit een bepaald gebied over Delft en Enschede. Combinatie hiervan met de bestaande verdeling over Delft en Eindhoven levert een schatting op van de verhouding waarin de eerstejaars zich over de drie T.H.'s zullen verdelen.

Uitkomsten.

In tabel 4 is het resultaat van deze berekeningen opgenomen. Naast de raming der eerstejaars is ook die van het aantal studenten weergegeven³⁾.

³⁾ Het „effect van Eindhoven” is uitgerekend voor 1 jaar na opening, nadat een zekere stabilisatie was ingetreden (zie tabel 6). Voor de berekening van de T.H. te Enschede is er van uitgegaan dat deze effecten zich direct in het openingsjaar zullen voordoen.

TABEL 4.

Verwacht aantal eerstejaars resp. totaal studenten aan de derde T.H., 1964-1980

	eerstejaars	alle studenten
1964	250	250
1970	280	1.485
1975	310	1.810
1980	345	2.100

Men ziet dat het aantal eerstejaars met ca. 5 pCt. per jaar wordt geacht toe te nemen. Het aantal studenten groeit uiteraard veel sneller, als gevolg van de accumulatie van studenten uit voorgaande jaarlichtingen. Eerst tegen 1975 is een volledige studentenbevolking verkregen, schommelend — zoals bij de Delftse T.H. is te zien — tussen een 6- en een 7-voud van het aantal eerstejaars.

Rond 1980 kan dus op ca. 350 eerstejaars worden gerekend. Hierbij moet echter wel in het oog worden gehouden dat een verhoging van dit aantal mogelijk kan zijn, doordat een aantal *Duitse studenten* in het grensgebied tegenover Enschede gebruik zal maken van de zo nabij gelegen mogelijkheid om techniek te studeren.

De drie T.H.'s.

Tabel 5 geeft een overzicht van de verwachte verdeling van eerstejaars en studenten in techniek over de drie hogescholen.

TABEL 5.

Verwachte verdeling van eerstejaars resp. totaal studenten techniek over de 3 T.H.'s, 1964-1980

	eerstejaars			alle studenten		
	Delft	Eindhoven	Enschede	Delft	Eindhoven	Enschede
	(pCt.)			(abs.)		
1964	70	19	11	8.300	2.135	250
1970	67	20	13	9.760	2.850	1.485
1975	67	20	13	10.075	3.035	1.810
1980	67	20	13	11.155	3.300	2.100

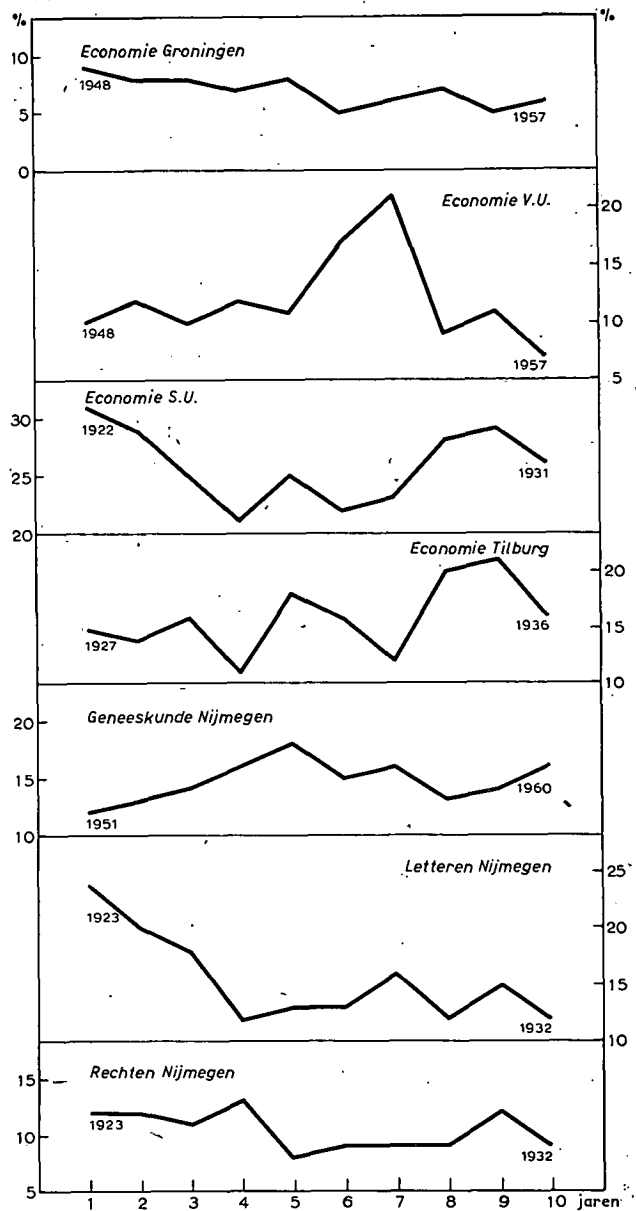
Het kan bevreesdheid wekken dat de verwachte percentages voor de eerstejaars, en met name die voor Enschede, over de gehele periode zo *stabiel* worden verondersteld. Men kan namelijk argumenteren, dat bij de vestiging van een nieuwe instelling van wetenschappelijk onderwijs eerst enige tijd moet verstrijken vóór de aanvankelijk bestaande drempelvrees volledig is verdwenen en het nieuwe instituut als volwaardige concurrent van de oudere instituten wordt geaccepteerd. Volgens deze argumentatie zou in ieder geval voor de eerste perioden een sterkere stijging van het Enschedese percentage voor de hand liggen dan hier is geraamd.

Om na te gaan of deze gedachtengang kan steunen op historische gegevens is een achttal faculteiten gekozen, die tussen 1900 en 1955 zijn opgericht. Voor de eerste 10 jaar van hun bestaan is bij elk het aantal eerstejaars vergeleken met het totaal aantal eerstejaars, dat in Nederland de betrokken studierichting koos (grafiek III).

De percentages vertonen schommelingen. Bij geen van alle is echter iets op te merken van een duidelijke stijgingstendentie. Toch mag een termijn van 10 jaar wel voldoende lang worden geacht voor een proces van ingroei, als hierboven werd beschreven. Het ziet er dus naar uit dat een constant percentage, zoals hier is toegepast, wel de beste

GRAFIEK III.

AANDEEL VAN NIEUWE FACULTEITEN IN HET TOTAAL AANTAL EERSTEJAARS PER STUDIERICHTING

benadering geeft voor de relatieve omvang van de derde T.H. in latere jaren.

Ook de ervaringen met de tweede T.H. in zijn korte bestaan wijzen in diezelfde richting, zoals in tabel 6 is af te lezen ⁴⁾.

TABEL 6.

Percentage eerstejaars in de studierichtingen van de T.H. te Eindhoven, dat naar deze hogeschool ging, 1957-1961

	Electro-techniek	Scheikunde	Werktuigbouw	Natuurkunde
1957	33	36	27	
1958	38	45	32	
1959	37	38	37	
1960	41	39	34	17
1961	43	41	33	36

⁴⁾ Er wordt nogmaals aan herinnerd dat de omvang van de T.H. te Enschede mede is berekend op grond van de gevolgen die 1 jaar na opening bij de tweede T.H. konden worden geconstateerd.

In „E.-S.B.” van 15 augustus 1962 zijn de beweegredenen tot Westerse hulpverlening aan ontwikkelingslanden ontleed en is vastgesteld, dat er economische motieven zijn (hoofdgroep II, 2), die kunnen leiden tot hulpacties. In het rapport over „Samenwerking met ontwikkelingslanden”, uitgebracht door de werkgeversverbonden, wordt ook het „hulp” motief of ethisch motief aangehaald en wel in een pleidooi om o.a. te geraken tot een garantiefonds voor investeringen in ontwikkelingslanden. Nu de regering een nota heeft toegezegd als antwoord op de vraag van de werkgevers om een investeringsfonds, is het nuttig vast te stellen, waarom een dergelijk fonds nodig is en waarom ondernemers investeren in ontwikkelingslanden. De auteur, die in zijn praktijk van bedrijfsadviseur dagelijks te maken heeft met overzeese vestigingen vraagt zich af: Wat zijn in de praktijk de overwegingen? Het artikel begint met kritiek en eindigt met vertrouwen.

Mr. Pickwick en de ontwikkelingslanden of waarom een garantiefonds voor Nederlandse ondernemers?

Het hanteren van ethische motieven bij het nastreven van politieke doeleinden is riskant. „Muggleton”, zegt Charles Dickens, „is een oud, getrouw stadje, waar een ijverige verdediging van Christelijke beginselen gepaard gaat met een toegewijde gehechtheid aan commerciële rechten”. Dit bleek volgens Dickens „uit het indienen van 1.420 petitie's bij de Houses of Parliament tegen het voortzetten van negerslavernij in de Verenigde Staten, en een even groot aantal tegen overheidsbemoeienis met het fabriekssysteem in Engeland”. Dat de mensonwaardigheid van het fabriekssysteem, waarbij kinderen van 12 jaar in nauwe mijnschachten 14 uur per dag werkten, de negerslavernij in onmenselijkheid overtrof, ontging de Muggletonners, maar niet Charles Dickens, die Mr. Pickwick hierover een sarcastische observatie in de mond legde ¹⁾.

Een dergelijke verwarring van ethische en commerciële motieven dreigt ook in de discussie over hulp aan ontwikkelingslanden naar aanleiding van het rapport „Samenwerking met ontwikkelingslanden”, ruim een jaar geleden uitgebracht door de werkgeversverbonden. Het hoofdmotief in dit rapport was: een verzoek aan de regering om een fonds in te stellen, dat garanties geeft bij investeringen in ontwikkelingslanden.

Er zijn in deze discussie twee begrippen, welke zorgvuldig gescheiden moeten worden, wil men ooit tot een bevredigende besluitvorming komen. Deze begrippen zijn enerzijds „hulp” en anderzijds „garantie voor inves-

teringen”. Allereerst mag gewezen worden op het gevaar van het gebruiken van het woord „hulp”, hulp aan „ontwikkelingslanden” en „technische hulp”. Het woord „hulp” heeft het karakter van een éézijdige prestatie, éézijdig van de kant van de hulpbiedende. Bij het instellen van een garantiefonds gaat het om zuiver zakelijke activiteiten, als investeren met het oogmerk van rendement en het uitvoeren van werken tegen betaling, dus om wederzijdse prestaties ²⁾.

Het hier genoemde rapport van de Nederlandse Verbonden van Werkgevers, waarvan het anderhalf jaar oude stof wordt weggeblazen in enkele recente jaarverslagen van Nederlandse bedrijven ³⁾, schiep al enige verwarring in dit opzicht. In deze nota werd een morele verantwoordelijkheid gebruikt als één van de argumenten voor het tot stand brengen van o.a. een garantiefonds en een ontwikkelingsfonds. Het komt er in het rapport op neer, dat de werkgevers de overheid vragen om hen bij te staan in het dragen van typische ondernemersrisico's ⁴⁾. De vraag

²⁾ Zie bijv.: „Ontwikkelingshulp in de praktijk” in „Elseviere Weekblad”. Zo bijv. de spreker voor de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel: „Het particuliere bedrijfsleven doet reeds veel aan hulpverlening”, zoals geciteerd in „De Tijd” van 14 juni 1962. „De praktijk van de hulp aan de ontwikkelingslanden”, blz. 458 van „De Onderneming”, juli 1962.

³⁾ Jaarverslag Amsterdamse Ballast Mij., blz. 7; jaarverslag Verenigde Machine Fabrieken, blz. 12.

⁴⁾ Zie „Het Financieele Dagblad” van 1 maart 1961 en 3 maart 1961: „Belangrijke Nota” door Mr. A. M. Smulders.

¹⁾ Charles Dickens: „The Pickwick Club”, Hoofdstuk 7.

(vervolg van blz. 857)

Een volkomen andere ontwikkeling is natuurlijk te verwachten als er institutionele veranderingen plaats hebben, bijv. door uitbreiding van het aantal studierichtingen.

Neemt men aan dat de T.H.'s te Eindhoven en Enschede naast werktuigbouw, elektrotechniek en scheikunde niet meer studierichtingen zullen opnemen dan natuurkunde, wiskunde en weg- en waterbouw, dan zouden, gezien het aantal studenten in deze afdelingen, de schattingen voor

beide T.H.'s met 50 pCt. moeten worden verhoogd. Voor de T.H. te Eindhoven zou dan in 1980 op 5.000 studenten gerekend moeten worden en voor die in Enschede op 3.000.

Met deze laatste ramingen behoeft waarschijnlijk nog geen rekening te worden gehouden bij de planning van gebouwen, maar wel bij de reservering van de terreinen. Hierop kunnen immers steeds zwaardere claims van anderen worden verwacht.

's-Gravenhage.

J. PASSENIER.
R. RUITER.

is dus, of overheidsfondsen hieraan besteed moeten worden en of de bestaande faciliteiten in Nederland, bijv. door de Herstelbank en de Nederlandse Credietverzekering Maatschappij gegeven, niet genoeg zijn.

Verskillende publikaties vergelijken de garantiefaciliteiten, welke Duitse en Amerikaanse ondernemers in ontwikkelingslanden hebben, met de omstandigheden, waaronder Nederlandse ondernemers moeten werken in die gebieden. Een vergelijking met de faciliteiten door andere „ontwikkelde” regeringen gegeven, gaat niet op. Een paard met zilveren hoeven is nog niet minder dan een koe met zilveren horens, alleen omdat het paard geen zilveren horens heeft. Zo is bijv. de voorsprong, die de Nederlandse ondernemer heeft op fiscaal gebied tegenover vele van zijn buitenlandse concurrenten niet gering. Wie bijv. in een ontwikkelingsland op grond van bijzondere maatregelen aldaar vrijgesteld is van vennootschapsbelasting, zal hier in Nederland over die vrijgestelde winst niet worden belast. Er zijn niet veel landen, die op een dergelijke regeling kunnen bogen. Een Nederlands zakenman behoeft slechts de schermutselingen tussen de Amerikaanse Minister Dillon en de Amerikaanse ondernemers te volgen om te concluderen, dat hij op fiscaal gebied zeker niet slechter af zal zijn dan Amerikaanse collega's. Als de huidige wetsontwerpen wet worden.

De motieven zijn economisch, niet ethisch.

De Nederlandse werkgevers blijven vragen, ook in hun officiële organen; zij herinneren de overheid aan de morele waarden, betrokken bij deze kwestie van investeringen in ontwikkelingslanden. In éénzelfde alinea wordt het ministerieel verzet tegen de suggesties van de werkgevers gesteld tegenover de parlementaire aandrang om de ontwikkelingshulp groots aan te pakken ⁵⁾. Alsof groot-scheepse hulp gelijk te stellen is met garantiefondsen en exportkredieten aan Nederlandse industrieën. Dat de investeringen door Nederlandse bedrijven in jonge landen zouden toenemen door het inwilligen van de wensen van de werkgeversverbonden is nog steeds niet duidelijk gemaakt. Er zijn nuchtere economische redenen om aan overzeese investeringen te beginnen: het handhaven van een exportmarkt, maatregelen van de buitenlandse regeringen, bijv. bestaande uit verhoging van invoerrechten, concurrentie ter plaatse, verkrijgbaarheid van grondstoffen, expansie zonder meer „omdat anderen het doen” en de mogelijkheid van bijzonder grote winsten ⁶⁾, of zoals een ondernemer het kort maar krachtig uitdrukte: „Als wij in zo'n moeilijk overzees land niet het dubbele kunnen verdienen van hetgeen wij hier verdienen, beginnen wij er niet aan”.

Om met het laatste motief te beginnen: het is een alleszins eerzaam motief en er is weinig meer op te zeggen dan dat het bestaat en zwaar weegt. Een grote winstverwachting gaat doorgaans ook gepaard met een groot ondernemersrisico. Moet de overheid delen in dit risico? ⁷⁾. Alleen als de Duitse, Amerikaanse en andere concurrenten zodanige superieure steun van hun regeringen krijgen, dat de strijd voor de Nederlandse ondernemer ongelijk wordt en dát is nog niet duidelijk aangetoond.

Het op één na laatst genoemde motief hangt samen met de werking van de modewetten in de wereld van internationale investeringen. In bepaalde na-oorlogse perioden

⁵⁾ „De Katholieke Werkgever” van 16 mei 1962, blz. 283.

⁶⁾ „Foreign Investment and Taxation” van E. R. T. Barlow en Ira T. Wender.

zijn bepaalde landen als investeringsgebied in de mode ⁸⁾. Er is een periode geweest: Nederlanders naar Mexico, Duitsers naar Brazilië, Amerikanen naar Europa en naar men verwacht breekt de periode Europeanen naar de Verenigde Staten aan. Eigenlijk hebben ook geen van de andere motieven iets uit te staan met „hulp” aan ontwikkelingslanden.

Vergelijking met andere landen gaat niet op.

Een andere reden, waarom een vergelijking met andere landen niet opgaat, is, dat in de grote-mogendheden-landen, waar wel een garantieregeling voor dergelijke investeringen bestaat, wereldpolitieke motieven een rol spelen, welke voor ons landje niet gelden. Het totale bedrag aan investeringen, waarvoor Amerikaanse ondernemers garanties hebben gevraagd, is \$ 2,35 mrd. Het totale bedrag aan investeringen, waarvoor garanties zijn toegewezen, is \$ 767,8 mln., d.i. ongeveer één derde. Vertraging ontstond, doordat de regeringen van de respectieve ontwikkelingslanden zelf soms niet bereid waren de garanties mede te ondertekenen.

Als argument voor het verlenen van overheidsgarantie blijft er het gevaar van onrechtmatige overheidsdaden, onteigening, verbod van het overmaken van winsten en verbod van het repatriëren van kapitaal. Werkelijke onrechtmatigheden ten opzichte van Nederlandse particuliere industrieën komen maar weinig voor, tenzij in geval van een algemene politieke omwenteling, die de hele structuur van het land wijzigt. Hiervan zijn voorbeelden: Indonesië en Cuba. Dergelijke risico's kunnen afschrikwekkend zijn voor zelfs de moedigste ondernemers, maar of hiervoor algemene garantieregelingen zijn te ontwerpen, is zeer te betwijfelen. De garantie zal van project tot project moeten worden gezien en hierbij zullen de normale commerciële maatstaven moeten worden aangelegd. Door ethische motieven aan te halen in een pleidooi voor overheidsgaranties *schieten de ondernemers hun doel voorbij*.

Hoe gelukkig zullen de ondernemers zijn met een garantiетoewijzing?

Laten wij eens veronderstellen, dat het de werkgevers lukt om een garantiefonds door de overheid opgericht te krijgen. De aanvragers van een garantie zouden dan met geschatte winstcijfers ter tafel moeten komen. De overheid zal namelijk willen weten, wat voor soort projecten zij garandeert. In het geval van het stadje Muggleton had één petitie op den duur succes: de negerslavernij in de Verenigde Staten werd afgeschaft, maar de andere petitie niet: de overheid bemoeide zich wel met het „factorijsysteem”, greep in op het privé-terrein van de ondernemers; de kinderarbeid werd afgeschaft.

Gelukkig zijn er bij de huidige Nederlandse ondernemers geen wantoestanden als de kinderarbeid, waarmee de overheid zich zou moeten bemoeien. Het is evenwel nog maar de vraag of zij, die nu aandringen op overheidsgarantie,

⁷⁾ R. Beekmans de Westmeerbeek, S. J. in „Streven”, jaargang XIV, blz. 527 e.v. in een overigens zeer verhelderend artikel, waarin hij ook wijst op het gevaar van het woord „hulp” in dit verband, maar vindt dat het investeren in riskante ontwikkelingsgebieden terecht „hulp” genoemd mag worden, vergeet, dat tegenover grotere risico's grotere winstkansen kunnen staan. Het nemen van grotere risico's in ontwikkelingslanden zonder verder bijzondere garanties te eisen, behoeft daarom niet edelmoedig en het predicaat „hulp” waardig te zijn.

⁸⁾ Zie ook „U.S. Manufacturing Investment” door Grommers en Gordon.

blij zullen zijn met de uit die garanties noodzakelijk voortvloeiende overheidsbemoeienis.

Bovendien mag worden verwacht, dat de overzeese investeringen op den duur los gezien zullen worden van politieke en zedelijke aspecten, zoals bijv. de verheffing van de levensstandaard van arme landen, en zullen worden beschouwd als nieuwe markten zonder meer, aan de verovering waarvan de Nederlandse industrie moet deelnemen, wil zij niet verstikken in de steeds meer complexe en moeilijker te bewerken Nederlandse markt waar de bekwaam-

heid van de Nederlandse ondernemers minder tot zijn recht komt dan in vele ontwikkelingslanden.

De urgentie van een garantieregeling voor overzeese vestigingen wordt niet minder door het wegvalen van het ethisch motief, maar het verzoek, gebaseerd op uitsluitend economische gronden, verkrijgt een reëler basis en zal vanuit het oogpunt van regeringsbeleid, waarbij „ieder het zijne” moet toebedeeld worden, geen voorrang mogen krijgen boven het verzoek van ondernemers in andere branches.

Naarden, juli 1962.

Mr. A. M. SMULDERS.

Discountwarenhuizen in de Verenigde Staten

De discountwinkels in de Verenigde Staten zijn een spectaculair verschijnsel. Er zijn er omstreeks 4.000 met een omzet van ca. \$ 4 mrd. per jaar, of ongeveer 4 pCt. van de totale detailhandelsomzet (auto's, benzine, voedsel en de omzet van horecabedrijven niet medegerekend). Zij spelen een aanmerkelijke rol bij de afzet van harde duurzame gebruiksartikelen en een bescheidener rol bij de afzet van zachte gebruiksartikelen, drogisterij-artikelen en voedingsmiddelen. Bovendien vormen zij een merkwaardig verschijnsel door hun snelle evolutie: in één decennium ontwikkelden zij zich van vliegende winkels in zijstraten tot complete warenhuizen op goede stand. Het meest dominerende type is het in de laatste jaren ontstane grote discountwarenhuis. Daarvan zijn er nu honderden in de Verenigde Staten.

Een discountwarenhuis moet men zich indenken als een gebouw met een vloeroppervlak van een werkelijk warenhuis, bijv. 10.000 m², waarin een groot assortiment van in massa vervaardigde standaard-artikelen, in hoofdzaak van bekende merken, ten verkoop wordt aangeboden. De basis bestaat uit harde duurzame gebruiksgoederen voor de massamarkt, daarnaast ook uit andere massa-artikelen. De omzet van een dergelijk warenhuis ligt tussen \$ 5 en \$ 10 mln. Deze grote omzet is een gevolg van de koopkracht van de Amerikaan. Binnen het kopersareaal van zo'n winkel — een kring met een straal van een half uur gaans, wat in de Verenigde Staten veelal wil zeggen een half uur autorijden inclusief parkeren — bestaat inderdaad een enorme massamarkt voor tal van artikelen. De markt voor één zo'n winkel is wellicht nog groter dan de gehele Nederlandse markt. Van die totale markt vangt de discounter natuurlijk slechts een deel, maar dat kan al een grote en snelle omzet voor allerlei artikelen opleveren. Hierdoor kan de discounter met verhoudingsgewijs lage marges uitkomen.

In discountwarenhuizen wordt van alles verkocht, als het maar in grote hoeveelheden vervaardigde industrie-producten betreft, waarvoor een massamarkt bestaat. Wij zullen het gehele assortiment hier niet opsommen. Radio's, t.v.'s en huishoudelijke apparaten nemen er slechts een bescheiden plaats in, wellicht 10 pCt. van de omzet. Trouwens, deze artikelen kan men als massa-typen tegenwoordig bijna overal bij de grote speciaalzaken en de warenhuizen voor nagenoeg gelijke prijs verkrijgen. Voorts natuurlijk ook camera's, horloges en juwelen. Brilljanten ringen van ca. \$ 200 zijn bijv. een groot artikel met enorme

omzetten. Wij doen verder een willekeurige greep: golfclubs, bedden, speelgoed, auto-onderdelen, kinderkleding, tapijten, gereedschappen, herenschoenen, cosmetica, grammofoonplaten, buitenboordmotoren, boeken, ochtendjurken. Voor zover een discountwarenhuis in een woonwijk ligt — vaak liggen zij in voorsteden bij wijze van „shopping center” — behoren tot het assortiment als regel ook voedingsmiddelen en bevat het een apotheek en een opticiënsafdeling.

Van alle artikelen is de keus beperkt tot massafabrikaten, en in hoofdzaak tot de zeer bekende merken. De klant koopt er op basis van prijsvergelijking, hetgeen dus alleen goed mogelijk is als de goederen identiek zijn met die in andere winkels. Minder gangbare typen, zoals mode-artikelen en artikelen die aan de smaak van slechts weinigen beantwoorden, zal men er dus niet vinden.

Discountwarenhuizen verlenen de noodzakelijke service, zoals bijv. installaties en reparatie van technisch ingewikkelde artikelen, zij laten bezorgen en verlenen ook wel krediet, maar dat wordt de klant afzonderlijk in rekening gebracht. De prijzen zijn namelijk gebaseerd op „cash-and-carry”. Het aantal verkopers wordt zo laag mogelijk gehouden. Er is bijgevolg veel zelfbediening; verkoopsgesprekken zijn kort. De discountwarenhuizen zijn vrij gunstig gelegen, meestal in de buitenwijken met goede parkeergelegenheid. Zij zijn behoorlijk doch sober ingericht; zij hebben betrekkelijk smalle gangpaden, veelal airconditioning en roltrappen en een doelmatige, tamelijk schelle, verlichting.

Het prijsverschil tussen discountwinkels en gewone winkels in drukke centra belooft voor dezelfde artikelen omstreeks 5 pCt. In de gewone winkels vindt de consument evenwel minder veelgevraagde variëteiten en artikelen, waarvoor de prijzen aanmerkelijk hoger liggen. Daar krijgt hij ook meer service, zoals bijv. zichtzendingen, en kan hij eventueel kopen op rekening zonder extra kosten. Gewone winkels zijn voorts vaak wat luxeuzer, in die zin dat men er meer op zijn gemak kan kopen omdat het er niet zo vol is en het winkelpersoneel meer tijd heeft voor de klant.

De ontwikkelingsgeschiedenis is leerrijk. Na de Korea-tijd kwamen in de Verenigde Staten veel bokswinkels op, waar bijv. radio's, t.v.'s, koelkasten e.d. van bekende merken bij gelegenheid met hoge „korting” werden verkocht.

De korting bedroeg veelal 20 à 25 pCt. Hogere kortingen schijnen door het publiek niet te worden vertrouwd; men denkt dan bij de neus te worden genomen met de gememoreerde door de fabrikant vastgestelde verkoopprijs of met de kwaliteit van de goederen. Inderdaad waren veel van die goederen overjarig of bijna overjarig, wat overigens niet wilde zeggen dat zij daarom wezenlijk minder goed waren dan meer recente modellen. De boks-winkels konden ontstaan, doordat fabrikanten en handelaren overtollige voorraden hadden, die zij tegen de normale prijs en langs de normale kanalen niet tijdig aan het publiek konden spuien. Via surplus-handelaren kwamen die voorraden soms in handen van discountwinkeliers in andere streken van het land. Voor die handelaren bestaat zelfs een speciale naam: zij worden „transshippers” genoemd.

Veel van die eerste discountwinkels hadden het karakter van vliegende winkels. De discounters openden een winkel in een goedkope buurt en adverteerden met aantrekkelijke prijzen om klanten uit de stad naar zich toe te trekken. Op den duur is dit evenwel ruineus. Als een slimme concurrent zich een paar huizen verder vestigt, niet adverteert, maar zijn goederen nog een paar dollars lager prijst, pikt hij de klandizie in. Trouwens, het kan nooit lonen te adverteren om alleen maar koopjesjagers als gelegenheidsklanten aan te lokken. Kopers trekt men nog naar zich toe zolang de overige handel het been erg stijf houdt, maar als die zich een beetje verweert door wat soepeler te zijn met kortingen en inruilcondities, zijn korting-advertenties niet in staat voldoende kopers naar zo'n discountwinkel te trekken. Nog afgezien van de geringe effectiviteit van zulke advertenties zijn zij zelfs in strijd met het grondbeginsel van discountverkoop, nl. minimale „overhead”-kosten.

Tal van discounters zijn door deze wijze van zaken doen gesneuveld. Velen waren daarmee begonnen zonder dat zij zich bewust waren van het basisbeginsel van de detailhandel, t.w. dat een winkel slechts bestaansrecht heeft als de kopers spontaan binnenkomen om er iets van hun gading te zoeken. Dat is een kwestie van ligging, assortiment en reputatie. De bekwamen onder de discounters hebben dat van de aanvang af in het oog gehouden. In plaats van geld aan adverteren te besteden, hadden zij wat over voor huur van een winkel op een betere stand met meer passanten en voor enige uitbreiding van hun assortiment. Zij onderkenden dus de betekenis van spontaan winkelbezoek; de klant werd eerlijk behandeld, in geval de verkochte goederen gebreken vertoonden werden deze voor deugdelijke exemplaren geruild. Zo bouwden zij een kring van tevreden kopers op, die hen recomman-deerden en ook uit zichzelf weer terugkwamen.

De goede discounters gingen van drie basisbeginselen uit:

- opbouwen van een reputatie door het aanbieden van artikelen van deugdelijke kwaliteit tegen de laagste prijs en correcte behandeling van de klant, doch zonder franje;
- voortdurend uitbreidingen van het assortiment, opdat de kopers uit zichzelf terugkomen;
- voortdurend opschuiven naar een voor het kopend publiek gunstiger gelegen punt, om ook de kopers te trekken die niet bereid zijn een grote omweg te maken voor een discountwinkel.

Kortom, er vond een stelselmatige ontwikkeling naar een normaal winkeltipe plaats, met als enig verschil met de traditionele winkels een beperkte keus in standaard-

kwaliteiten en een lagere marge daarop dan de gemiddelde detailhandelsmarge. De discounter heeft voor duurzame goederen eigenlijk dezelfde beginselen ingevoerd als waarop de supermarkt voor levensmiddelen is gebaseerd, t.w. een winkel op een voor de consument gunstig gelegen plaats met een basisassortiment van massa-gebruiksartikelen die snel omlopen en met matige marges, aangevuld met een beperkt aantal artikelen die voor het geroef van de klanten wenselijk zijn.

Deze gehele ontwikkeling heeft zich in één decennium voltrokken. De apotheose is thans bereikt. De bekende discounter Korvette, tien jaar geleden nog een kleine discounter in een zijstraat, heeft naast al zijn andere recente vestigingen zojuist op Fifth Avenue in New York op werkelijk eerste stand een warenhuis met acht verdiepingen geopend. De naam discountwarenhuis heeft hij laten vallen; hij noemt dit warenhuis nu een „promotional department store”, waar „low margin mass merchandising” wordt toegepast. Woolworth is ook begonnen met de oprichting van discountwarenhuizen; elke maand wordt er één geopend; de jaaromzet van elk warenhuis is gepland op \$ 7 à 10 mln.

Door de geschetste ontwikkeling zijn de kosten van de discountwarenhuizen aanzienlijk opgelopen (betere stand, royaler huisvesting, meer tegemoetkoming aan wensen van het publiek). Ook de assortimentsuitbreiding, waardoor mede artikelen met lagere omzetsnelheid dan de vlotst doorstromende goederen worden verkocht, heeft hiertoe bijgedragen. Wij zouden kunnen zeggen, dat hun marges nu dooreengenomen tegen de 25 pCt. bedragen, terwijl de marges van traditionele winkels voor dezelfde goederen gemiddeld omstreeks 30 pCt. bedragen. Zeer globaal gesproken is het margeverschil dus ca. 5 pCt., maar daarvoor krijgt de koper in een traditionele winkel zoals gezegd meer keuze, meer gemak en meer service. Zo komt, al zoekende en tastende, wel ergens een evenwicht tot stand tussen massawinkels en meer op de individuele klant afgestemde winkels. Er bestaat een grens

voor de expansiemogelijkheid van discountwinkels. Zij kunnen namelijk alleen bestaan, waar een grote geconcentreerde vraag naar in massa vervaardigde duurzame goederen aanwezig is.

Discountwarenhuizen zijn niet de enige die tegen lage marges verkopen. Een veel grotere hoeveelheid goederen wordt door de normale handel tegen discountprijzen verkocht. Dit geldt bijv. sterk voor radio's, t.v.'s, huishoudelijke apparaten, camera's. Men zegt altijd dat discountwinkels slechts de boven water uitstekende top zijn van de ijsberg, die het discountverschijnsel in werkelijkheid is. Ook de gewone handel geeft in de Verenigde Staten voor tal van artikelen openlijke of verkapte discounts.

Voor de artikelen welke in de discountwinkels worden verkocht, is de verticale prijsbinding dus doorbroken. Op dit punt is het o.i. wenselijk een hier te lande bij sommigen heersend misverstand recht te zetten. In de Verenigde Staten bestaat voor veel artikelen een effectieve handhaving van de nagenoeg uniforme publieksprijs. Als de fabrikant realistische handelsmarges vaststelt en geen overdreven kwantumkortingen en omzetbonussen toekent en zijn wederverkopers niet overmatig bevoorraadt, worden de door hem vastgestelde of aanbevolen publieksprijzen wel gehandhaafd. Voor artikelen waarvan de fabrikant de prijzen heeft vrijgelaten vertonen de feitelijke publieksprijzen aanvankelijk een chaotisch beeld, maar op den duur ontstaat toch een tamelijk uniform niveau. De belangrijkste vraag voor de fabrikant is, of hij die ontwikke-

ling zelf in ordelijke banen zal leiden dan wel of hij dit maar aan de detailhandel zal overlaten. Voor de fabrikanten van merkartikelen speelt daarbij een rol de overweging, dat zij ervoor moeten zorgen dat hun produkten in publieksprijs niet sterk worden onderboden door „eigen merken” van detaillisten.

De geschetste Amerikaanse ontwikkeling moeten wij zien als een uitvloeisel van de „affluent society”. Als in een land-radio's, t.v.'s, huishoudelijke apparaten, motorgrasmaaiers, filmcamera's, briljanten ringen, bontmantels enz. artikelen zijn die door de grote massa der consumenten worden gekocht (wat in de Verenigde Staten het geval is) en die grote massa bovendien een gestandaardiseerde smaak heeft (wat daar ook in opvallende mate zo is), is het niet alleen mogelijk die artikelen op grote schaal te fabriceren, maar is het ook mogelijk die „als een broodje voor de bakker” te verkopen. Zo ver zijn wij in Nederland nog lang niet. Het is zeer wel mogelijk, dat onze detailhandel — die de Amerikaanse ontwikkeling nauwlettend gadeslaat — via de gebruikelijke distributiekanaalen voor daarvoor in aanmerking komende duurzame artikelen „low margin mass merchandising” zal gaan toepassen, doch t.a.v. de margepolitiek wellicht toch in samenwerking met de fabrikanten. De waarschijnlijkheid van een tamelijk ordelijke ontwikkeling in dezen is groot, omdat in ons land vele officiële distributiemarges op belangrijke merkartikelen bescheidener zijn dan in de Verenigde Staten.

Laren.

Dr. F. W. C. BLOM.

INGEZONDEN STUK

Welke „prijs” zal Groot-Brittannië betalen?

Mr. H. H. Maas te Brussel schrijft ons:

De beschouwing: Welke „prijs” zal Groot-Brittannië betalen? in „E.-S.B.” van 8 augustus jl. noopt tot tenminste een korte opmerking. Daarin wordt gezegd: „De Franse ideeën omtrent een E.E.G. prijspolitiek zijn bekend. Zeer onlangs hebben de ex-minister Baumgartner en de minister van Landbouw Pisani hieromtrent geen twijfel laten bestaan met te stellen dat het E.E.G.-prijsniveau zal moeten komen te liggen op het (hoge) Franse peil”.

Ik meende te weten dat althans voor granen — en daarom gaat het hier in de eerste plaats — het Franse prijsniveau het laagste was van de Zes ¹⁾. Indien de bewering van de heer Adolfse juist is dat Frankrijk streeft naar een Europees prijspeil gelijk aan het Franse dan is zijn beschouwing op dit punt toch wel wat erg simplistisch gesteld.

¹⁾ Zie ook P.B. 1962, blz. 1280.

NASCHRIFT

Het korte bestek, waarin ik mijn artikel moest passen en waarin buiten een bespreking van de onderhandelingen tussen Groot-Brittannië en de E.E.G. noodzakelijkerwijs het gecompliceerde vraagstuk van de landbouw moest

worden aangeroerd, heeft mij hier en daar tot vereenvoudigingen verleid. In een aantal woorden heb ik willen zeggen, dat de Franse graanprijs relatief hoog is vergeleken bij de Britse importprijs voor granen (lees: wereldmarktprijs).

Omtrent een E.E.G. prijspolitiek voor landbouwprodukten tasten wij op het ogenblik nog in het duister. Weliswaar heeft Dr. S. L. Mansholt, vice-voorzitter van de Europese Commissie zich reeds wel in die zin uitgelaten, dat hij weinig heil verwacht van een politiek van hoge prijzen. Belangrijk is ook te weten, dat de vergrote E.E.G. straks voor een aantal belangrijke landbouwprodukten de grootste importeur ter wereld zal zijn. Vandaar dat het E.E.G.-prijsniveau bepalend zal worden voor het niveau van de prijs voor die produkten op de wereldmarkt.

Onlangs zijn, zoals bekend, van Franse zijde bij monde van de heren Baumgartner en Pisani voorstellen gedaan om te komen tot mondiale regelingen inzake prijs, produktie, afzet enz. van een aantal landbouwprodukten. Uit nadere gegevens, die hierover beschikbaar zijn gekomen blijkt dat de Fransen voor een eventuele wereldgraanregeling een prijs hebben voorgesteld van 235 \$cts per bushel. Deze prijs ligt aanzienlijk hoger dan die volgens de Internationale Tarwe Overeenkomst, die ligt op resp. 162 \$cts/bu en 202 \$cts/bu.

's-Gravenhage.

DRS. J. Th. ADOLFSE.

Dr. H. J. Busé: De markteconomie van het bloembollenbedrijf. N.V. Uitgeverij. De Gelderlander, Nijmegen 1962, 336 blz., f. 10.

Op 11 mei jl. behaalde de heer Busé, 72 jaar oud, met deze dissertatie de graad van doctor in de economische wetenschappen aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Het is niet de eerste maal, dat de bloembol onderwerp van een promotie is. In 1933 promoveerde Dr. A. J. Verhage op het proefschrift „De handel in bloembollen”. Genoemd jaar is ook om een andere reden merkant voor het bloembollenvak. Als gevolg van de ongunstige economische omstandigheden ontstonden toen de teeltvergunningen.

Het proefschrift van Dr. Busé vangt aan met een uiteenzetting van de techniek van de teelt en de verhandeling van het produkt. Dit deel is met grote didactische vaardigheid geschreven. Daarna volgt een geschiedkundig overzicht, dat voor de periode ná 1933 uitmondt in een uitvoerige weergave van de destijds getroffen saneringsmaatregelen.

Enige bladzijden worden gewijd aan de bloembollenteelt in het buitenland. Hetgeen hij over deze teelt in Japan en de export vanuit dit land mededeelt is wat zwak te noemen. Het geeft de indruk, dat vanuit een bedreigde positie ongemotiveerde uitlatingen gelanceerd worden, waaruit beduchtheid spreekt. Deze vage opmerkingen hadden beter achterwege kunnen blijven.

Vervolgens snijdt Busé een onderwerp aan, dat de gemoederen van tuinbouweconomen danig bezig kan houden, nl. de vraag of de bloembollenkraam wel of niet een duurzaam produktiemiddel is. Deze kraam omvat de van een oogst afgescheiden bollen, die men weer zal uitplanten om in het volgend seizoen opnieuw een oogst te hebben. De vraag is belangrijk in verband met het toerekenen van de kosten van de kraam aan de produktie. Beschouwt men deze als een duurzaam produktiemiddel dan dienen elk jaar afschrijvingen toegepast te worden. Busé laat omtrent zijn opvattingen niemand in het onzekere: hij concludeert, dat de bloembollenkraam geen duurzaam produktiemiddel is, maar een voorraad grondstoffen, omdat naar zijn mening de kraam niet voldoet aan 2 criteria, t.w. duurzaamheid en ondeelbaarheid.

Nu is de inhoud van beide begrippen een kwestie van het arbitrair leggen van grenzen. Lettende op de continuïteits-eis voor de individuele onderneming kan men bijv. beredeneren, dat voorraden grondstoffen duurzaam zijn. Een derde criterium, dat Dr. Busé niet noemt, dat men kan hanteren om een scheidslijn te leggen tussen duurzame en niet duurzame produktiemiddelen is het verschil in aanwending: actieve of passieve aanwending. Op dit punt kan men met de bollen uit de kraam twee kanten op. Men kan de bloembol als een actief produktiemiddel zien, omdat hij door zijn biologische activiteit nieuwe bollen voortbrengt. Anderzijds kan men stellen, dat de uitgeplante bol tezamen met nieuw-gevormde stoffen is opgegaan in de voortgebrachte bollen. Hierin ligt een overeenkomst met grondstoffen, die in het eindprodukt passief opgaan.

Overwegingen van praktische aard moeten m.i. aangeven welke opvatting het best hanteerbaar is. Ik kan mij wel aansluiten bij de visie van de schrijver om de kraam

te zien als een voorraad grondstoffen. De gedachten gaan dan sterk in de richting van het begrip ijzeren voorraad. Uitgaande van een gelijkblijvende bedrijfsgrootte zou men de kraam dan steeds voor een vaste waarde op de balans kunnen opnemen. Busé geeft er de voorkeur aan deze waarde aan te passen aan de werkelijke waarde. Deze jaarlijkse herwaardering roept natuurlijk weer de nodige problemen op. Waardeveranderingen als gevolg van prijswijzigingen wil Busé op een reserverekening boeken.

Een andere kwestie, waar de schrijver bij herhaling op terugkomt, betreft de teelt van bloembollen op zgn. nevenbedrijven. Hij is sterk gekant tegen deze teelt op bedrijven, die in feite land- en tuinbouwbedrijven zijn. Ook de teelt van bollen door winkeliers en beamtben op een lapje grond vindt bij hem geen genade. Niettemin blijkt uit staatjes op blz. 140 en 141, dat het hier een belangrijke groepering betreft. Zij omvat 2/3 deel van alle bedrijven en bijna 1/3 deel van het totale beteelde areaal.

Dr. Busé betoogt, dat deze telers niet in staat zijn zich met fundamentele beleidskwesties, w.o. vooral het reageren op wijzigingen in de vraag, diepgaand bezig te houden. Men kan hier terecht een vraagteken plaatsen. Deze parallelisatie komt op land- en tuinbouwbedrijven veelvuldig voor. De bollenteelt vormt op deze bedrijven een belangrijke bron van inkomsten. Dat boeren en tuinders zich niet intensief met de vraagstukken rond deze rendabele teelt zouden bezighouden wordt door de feiten niet ondersteund.

Eerder is er m.i. reden om bezorgd te zijn over een andere groep telers, die de schrijver wel volwaardig acht, nl. de kleine telers, die voor 100 pCt. in het vak zitten, maar minder dan 1 ha grond bezitten. Deze groep, die bijna 1/4 deel van het totale areaal beteelt, omvat 1.303 bedrijven met een gemiddeld bedrijfsgrootte van 70,2 a. Volgens door het Landbouw-Economisch Instituut opgestelde normen voor de arbeidsbehoefte biedt een oppervlakte kleiner dan 1 ha niet voldoende emplot voor één volwaardige arbeidskracht.

Tekenend is hier de opmerking van Busé op blz. 135, dat „te diep rapen”, dat is het aantasten van de bollenkraam om een grotere opbrengst te verkrijgen, een belangrijke oorzaak is van het mislukken van vele kleine bollenondernemingen. Dit verschijnsel komt meer voor dan men óppervlakkig zou menen. Ik heb de indruk, dat de gunstige prijzen van de afgelopen jaren juist bij deze groep veel tekortkomingen versluieren. De zgn. nevenbedrijven hebben nog het voordeel van inkomsten uit andere teelten, zij hebben daardoor ruimere besparingsmogelijkheden voor bedrijfsverbeteringen, w.o. de bloembollenteelt.

De produkten van de bloembollenteelt worden voor een zeer belangrijk deel in het buitenland afgezet. Dr. Busé geeft dan ook een uitvoerige beschrijving van de functies en organisatie van de exporterende handel. Ook bespreekt hij in het kort enige financieringsvraagstukken, die zich zowel bij de teler als bij de exporteur voordoen.

Bij de bespreking van het bloembollenbeleid krijgt de in 1933 ingevoerde en thans nog van kracht zijnde teeltbeperking de volle aandacht. De uitwerking van de van overheidswege genomen teeltrestrictieve maatregelen aangevuld met minimumprijzen wordt door Busé overwegend negatief beoordeeld. Hij meent, dat vrij werkende krachten

een betere oplossing zouden hebben gegeven. Hij geeft toe, dat deze zienswijze niet te bewijzen valt. Naar mijn mening laat de schrijver in dit verband te weinig licht vallen op twee facetten, die voor een beoordeling van groot belang zijn. In de eerste plaats verkeerde de overheid te dien tijde in de onmogelijkheid om de duur van de depressie te schatten. Deze periode is langer geweest dan in het algemeen verwacht werd. Vandaar dat de maatregelen sterk het karakter hadden van een loodsen door een korte periode van neergang. Het beleid was er meer op gericht om uitbreiding te voorkomen dan om inkrimping van het areaal te bewerkstelligen. In de tweede plaats heeft de overheid zich mede laten leiden door opvattingen en inzichten, die onder vakgenoten leefden. Door de grote aan drang van de ondernemers werden de minimumprijzen te hoog vastgesteld, waardoor de, achteraf noodzakelijk gebleken, inkrimping bemoeilijkt werd. Ook zou men dienen te bedenken, dat er in deze jaren veel beroering is geweest over de noodzakelijkheid en de wijze van ingrijpen. Door de lange duur van de depressie heeft men niet kunnen voorkomen, evenmin als dit in andere takken van bedrijvigheid het geval is geweest, dat velen gedupeerd werden en tenslotte hun bedrijven moesten opgeven.

Schrijver behandelt voorts de taak en de werkwijze van het Produktschap voor Siergewassen.

In het laatste hoofdstuk komen prijsvorming en prijsbeleid aan de orde. De uiteenzettingen inzake de prijsvorming doen wat simplistisch aan. Het is een onnauwkeurigheid, dat in de gegeven grafieken elastisch verloopende vraagcurven voorkomen, terwijl de schrijver stelt, dat over een betrekkelijk korte periode de totale vraag, d.i. inclusief de vraag van de exporteurs, inelastisch is.

Bij de bespreking van het prijsbeleid gaat Dr. Busé in op de minimumprijvaststelling uit 1933, alsmede op de denkbeelden, die zich hieromtrent inmiddels hebben gevormd. Busé komt tot de conclusie, dat de binnenlandse minimumprijs beneden de kosten van de marginale ondernemer moet worden vastgesteld. Als deze prijs gelijk zou zijn aan de kosten van de marginale onderneming zouden, doordat de marktprijs in jaren van kleine oogsten boven het minimum zal uitkomen, op de duur alle ondernemers een hoger inkomen krijgen dan zonder minimumprijzen het geval zou zijn geweest. De gemiddeld verhoogde prijs stimuleert de concurrentie buiten de bedrijfstak, waardoor de positie van het vak bijv. door buitenlanders kan worden verzwakt.

Tenslotte wijdt Busé nog enige bladzijden aan de werking van het Bloembollensurplusfonds, dat eveneens een kind uit de depressiejaren is.

Alles bijeengenomen lijkt het mij, dat Busé's studie voor het bloembollenvak een belangrijk geschrift is geworden. Wat lang niet altijd van een proefschrift gezegd kan worden geldt hier: bij het vak betrokkenen en belangstellenden kan lezing worden aanbevolen.

's-Gravenhage.

Drs. G. A. M. KUIPER.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Onveranderd blijft de geldruimte de markt beheersen. Wel is het saldo der banken bij De Nederlandsche Bank van de recordstand boven f. 1 mrd: op 6 en 13 augustus tot het peil van f. 779 mln. op 27 augustus gezakt, doch

bij het beoordelen van dit cijfer moet men in aanmerking nemen, dat de kasreserveperioden van 23 juli tot 22 augustus en die tot 22 september zijn samengevoegd. In eerstgenoemd tijdvak hebben de banken een overschot kunnen kweken, dat het sedert 22 augustus bestaande overschot nog vergroot.

De overvloed aan middelen heeft onder de Nederlandse omstandigheden het bekende effect op de discontomarkt gehad, nl. weinig transacties. Door interventie van De Nederlandsche Bank op de valutamarkt hebben zich echter in de afgelopen weken mogelijkheden in het buitenland geopend. De Bank is namelijk bereid contante dollars te verkopen tegen een aanmerkelijk lagere prijs dan de officiële verkoopprijs en treedt zo nu en dan op als koopster van termijndollars. Het een houdt met het ander verband. Aankoop door de banken van kassadollars leidt vrijwel steeds tot verkoop van dollars op termijn met het doel het koersrisico te dekken. Dit heeft weer tot gevolg dat de marge tussen contante en termijndollars de neiging heeft op te lopen en aangezien deze marge in aftrek moet worden gebracht van het renteverskil tussen de Nederlandse en de buitenlandse markten, zou een eenzijdige verkoop van contante dollars door De Nederlandsche Bank spoedig een bestaand voordelig verschil wegvagen. Door als koopster van termijndollars op te treden, wordt deze ontwikkeling voorkomen. Wanneer de termijntransacties tot afwikkeling komen en de banken dus de door De Nederlandsche Bank gekochte termijndollars moeten leveren, zal deze factor de markt doen veruimen. De verkoop van contante dollars thans heeft uiteraard een verkrappende invloed.

De dollars worden voornamelijk gebruikt voor plaatsing op termijndeposito's in diverse landen, meestal op de korte termijn. Er is hier dus sprake van transacties op de Eurodollarmarkt.

Kapitaalmarkt.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft een bijdrage tot verlevendiging van de emissiemarkt gegeven door f. 50 mln. 4½ pCt. 30-jarige obligaties aan te bieden. Dit is, afgescheiden van de rentespaarbrieven, de tweede uitgifte van deze bank, die 1 juli jl. een balanstotaal van bijna f. 7,5 mrd. toonde. Het prospectus stelt tevens in staat iets te weten te komen omtrent de activiteit van de bank op de markt der onderhandse leningen. In 1961 steeg het bedrag der opgenomen leningen met f. 324 mln., waartegenover het bedrag der uitstaande obligatieleningen met f. 99 mln. toenam. In het lopende jaar tot 1 juli is de totale activiteit wel verminderd, doch de openbare emissie heeft tot nu toe een grotere bijdrage tot de financiering geleverd dan de onderhandse markt. Het uitstaand bedrag aan obligaties steeg met f. 116 mln., dat der onderhandse leningen slechts met f. 86 mln.

In de verslagperiode kwam ook naar voren, dat de invloed van het buitenland op de Nederlandse kapitaalmarkt is veranderd. Dat de transacties in buitenlandse effecten van f. 324 mln. in de eerste helft van 1961 tot f. 102 mln. in de overeenkomstige periode van het lopend jaar terugvielen, moet grotendeels aan de staking van emissies van buitenlandse guldensobligaties op onze markt worden toegeschreven. De omvang van de transacties in binnenlandse effecten is licht toegenomen (van f. 148 mln. naar f. 427 mln.), doch wanneer men bedenkt dat hierin de buitenlandse inschrijvingen op de Philips-emissie ver-

borgen zijn, kan men concluderen, dat in het beursverkeer de uitverkoop van Nederlandse fondsen naar het buitenland tot een eind is gekomen en dat er waarschijnlijk sprake is geweest van een terugkoop op bescheiden schaal.

De concentratiebeweging heeft in de verslagweek sterke impulsen ondervonden van de berichten over het samengaan van de groep Koninklijke Zout en de Sikkens-groep. Andere overwegingen liggen ten grondslag aan het bod van de Friesch-Groningsche Hypotheekbank op de aandelen Woon- en Winkelhuizen en weer anders ligt het t.a.v. de voorgenomen samenwerking tussen Hotel Krasnapolsky en Hotel Polén. Resultaat is echter in alle gevallen het ontstaan van grotere eenheden en dat kan weer de gang van zaken op de kapitaalmarkt gaan beïnvloeden.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	24 aug. 1962	31 aug. 1962
Algemeen	410	431 — 316	343	340
Intern. concerns	566	594 — 420	456	450
Industrie	366	396 — 302	331	331
Scheepvaart	184	186 — 134	142	143
Banken	253	270 — 221	239	240
Handel enz.	160	171 — 132	142	143

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 141,50	f. 140,30
Philips G.B.	f. 246,10	f. 157,50	f. 154,10
Unilever	f. 189,70	f. 137	f. 133,90
Robeco	f. 252,50	f. 208	f. 206
Hoogovens, n.r.c.	776	554½	553
A.K.U.	404¾	364	363
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	735¼	721
Zwanenberg-Organon	1.024	880	876
Interunie	f. 228	f. 182	f. 180
Amsterd. Bank	396	375½	373

New York.

Dow Jones Industrials	731	614	609
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,12	4,32	4,29
Aand.: internationalen a)	2,83 b)	3,29	
lokale a)	3,55 b)	3,87	
Disconto driemaands schatkist- papier	1¼	1¼	1¼

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

Prof. Dr. J. Pen: *Het aardige van de economie*. Aula-boeken, Utrecht/Antwerpen 1962, 253 blz., f. 2,25.

Een samenbundeling van opstellen van de bekende auteur. Uit de inhoud:

Financiën en economische zaken: Het aardige van de economie — Economische wetenschap en economisch leven: de verkleining van een afstand — Vijfentwintig jaar Keynesiaanse economie — Kapitalistische ondergang als Russische fobie — Wordt er wel genoeg gespaard? De impasse der gemeentefinanciën — Het geval-Parkinson — Die vreemde Veblen — De produktie als mythe — Over de maatschappelijke betekenis van de reclame — De fasen van de groei.

Sociale zaken, landbouw en volkshuisvesting: De determinanten van de inkomensverdeling: een formule ten behoeve van de praktijk — Verschraving en oververzadiging in de loontheorie — De toekomst van de inkomensverdeling — Intellectuelenspiegel — De noodtoestand der intellectuelen — De lage inkomens in de middenstand — Deelt de middenstand in de welvaart? — Werkclassificatie — Het pachtbeleid: controversen en compromissen —

Stand en woonstijl — De prioriteit van het wonen — Verzuurde Oostenrijkse — Liberalen en liberalen.

Prof. Dr. J. Pen: *Harmonie en conflict*. Uitgeverij De Bezige Bij (kwadraatpocket), Amsterdam 1962, 232 blz., f. 6,50.

Voor de maatschappijbeschouwing, aldus de auteur, staat de dosering van harmonie en conflict centraal, en die dosering blijft schemerig als men zich toelegt op het begrijpen van specifieke conflicten zonder meer. Zijn boek beoogt een bijdrage te leveren tot het begrip van de dosering, en daartoe een overzicht te geven van een aantal der belangrijkste controversen, met een accent op het economische.

De 18 hoofdstukken betreffen: Een verwarde maatschappij — De grote harmonie — Rijk en arm — Grondeigenaren tegen pachters en ondernemers — Kapitaal tegen arbeid — Vakbonden tegen het publiek — Werknemers tegen elkaar; De standenstaat van de toekomst (appendix) — Ondernemers tegen elkaar — Grote bedrijven tegen kleine — Ondernemers tegen technici — Ondernemers tegen afnemers; Twee moderne utopieën (appendix) — Spaarders, investeerders en consumenten — Bankiers en speculanten tegen het publiek — Pressiegroepen tegen de schatkist — De schatkist tegen de belastingbetalers — De landbouw tegen de anderen — De managers tegen de samenleving — De harmonie van de groei.

GEMEENTE ROTTERDAM

Burgemeester en wethouders roepen sollicitanten op voor de betrekking van

organisatie-deskundige

De te benoemen functionaris zal onder algemene leiding van de economisch adviseur der Gemeente richting en leiding moeten geven aan de bij enkele gemeentelijke takken van dienst te treffen maatregelen voor de invoering van tariefsystemen en daarbij coördinerend en stimulerend optreden.

Gegadigden voor deze belangrijke staffunctie dienen te beschikken over een grote kennis van en ervaring op het gebied van arbeids-technische- en organisatorische vraagstukken.

Zij moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Leeftijd tenminste 35 jaar.

Rang en salaris nader overeen te komen.

De Verplaatsingskostenregeling is van toepassing.

Sollicitaties te richten tot burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam.

Inzending binnen 14 dagen onder no. 570.

Belangrijke chemische onderne-
ming met meerdere industrie-
en handelsvestigingen roept sol-
licitanten op voor de functie van

STAFMEDEWERKER

voor bedrijfseconomische vraagstukken.

Gezocht wordt een medewerker met grondige bedrijfseconomi-
sche kennis en ruime ervaring op het gebied van organisatie-
problemen, efficiency-onder-
zoek, arbeidsanalyse en voor-
en nacalculatie, die t.z.t. in staat zal zijn de huidige chef van de
bedrijfseconomische afdeling op te volgen.

Geboden wordt een interessante functie alsmede een goede sala-
riëring en gunstige arbeidsvoor-
waarden.

Zij, die belangstelling hebben voor deze functie worden uitge-
nodigd hun sollicitaties met ver-
melding van uitvoerige inlich-
tingen te zenden onder no.
E.-S.B. 45-1, postbus 42, Schie-
dam.

Bij de
Gemeentelijke Dienst voor Sociale Zaken te Amsterdam
kan worden geplaatst een

HOOFDAMBTENAAR

in de rang van

ADMINISTRATEUR

Deze staffunctionaris zal optreden als hoofd van de admini-
stratieve sector, omvattende \pm 400 ambtenaren, en de
directeur van de dienst als zakelijk manager terzijde staan.

Gegadigden dienen, naast een brede algemene ontwikkeling,
te beschikken over uitgebreide praktische en theoretische
kennis op bedrijfseconomisch en organisatorisch gebied.

Zij moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek
te onderwerpen.

Leeftijd niet jonger dan 35 jaar.

Safarigrenzen f 11.454,— — f. 16.722,—. Aanstelling boven
het minimum-salaris, afhankelijk van ervaring en bekwaam-
heid, is mogelijk.

Kindertoelage, verplaatsingskosten, bijdrage in ziektekosten
enz. volgens Gemeentelijke regelingen.

*Sollicitaties onder No. D 606 binnen 14 dagen na plaatsing
van deze advertentie in te zenden bij de Directeur der Gem.
Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.*

Telkens en telkens blijkt ons weer,
hoezeer de nog steeds snel groeiende
lezerskring van onze uitgave

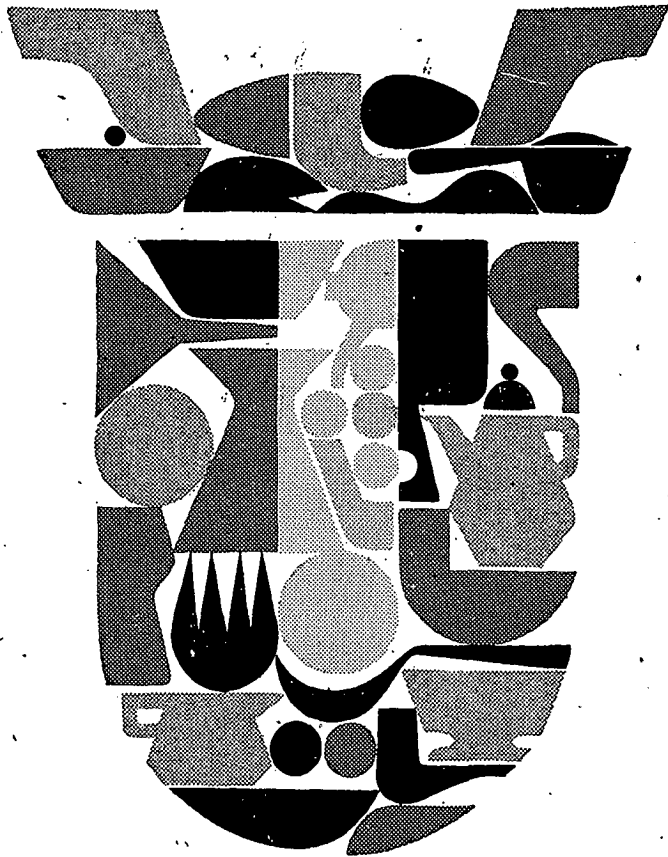
deze wegwijzer, speciaal voor de parti-
culiere belegger, wat inhoud, actualiteit
en objectiviteit betreft waardeert.
Dit heeft vele redenen: het bevat
wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die
steeds actuele onderwerpen des-
kundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna
dynamisch geschreven beursover-
zicht, de stemming goed weer-
gevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-
analyses, volgens een eigen prak-
tisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en
onderhoudend geschreven en uiter-
aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, ad-
viezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen
(ook van incurante) telkens
wanneer hieromtrent iets te mel-
den valt.

Wij zenden u op uw verzoek, gaarne
gratis een 2-tal proefnummers ter
kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

Groepenlijst

VREDENBURG

Huishoudelijke artikelen en onderhoudsmiddelen.
Glas, kristal, aardewerk, porselein
Luxe huishoudelijke artikelen en kunstnijverheidsartikelen
Goud, zilver, bijouerieën
Uurwerken
Rokersbenodigdheden
Koffers en lederwaren
Kantoor-, schrijf-, tekenbenodigdheden en papierwaren
Baby- en kleuterartikelen
Speelgoed en sportartikelen
Parfumerieën en kosmetika, toiletartikelen
Toegiftartikelen, souvenir- en feestartikelen
Winkelinrichting, etalage- en reclame-artikelen
Voorlichting en vakliteratuur

CROESELAAN

Internationale Textieljaarbeurs
Aanbod uit de diverse sectoren van de binnen- en buitenlandse textiel- en kledingindustrie

JAARBEURS UTRECHT

10 - 18 SEPTEMBER 1962

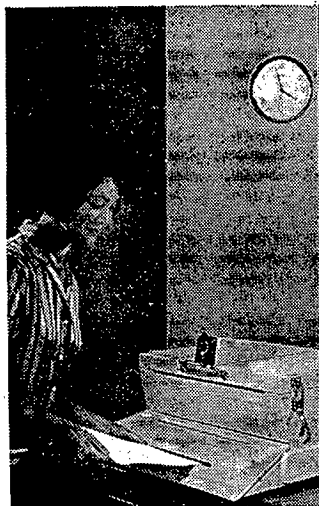
De beurs is geopend van 9-6 uur.
Zondag gesloten.

Toegangsprijs f 3.-.

Catalogus f 2.50.

Voordelige gecombineerde reis- en entreebiljetten verkrijgbaar aan de stations.

Een snelle tijd vereist snel-kopie

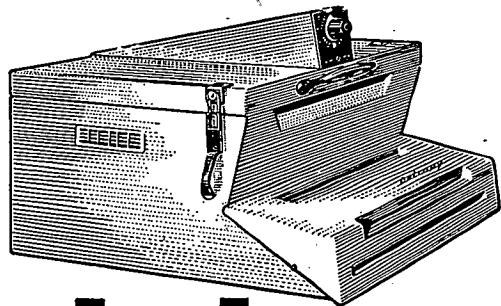

Geen urenlang nauwgezet overtypen van Uw stukken, dus ook geen mislagen, geen gevlekte of vaak onleesbare duplo's, triplo's enz. en evenmin tijdnood! Maar wel werkbesparing, snelheid en efficiëntie!

Het DALCOPY-apparaat maakt directe kopieën in onbeperkte aantallen van al Uw waardepapieren (ook van foto's). Ongeacht inktsoort, kleur of vergeling vervaardigt U haarscherpe kopieën, die tevens een zakelijke indruk maken! Hierbij wordt slechts één soort DALCOPY-papier gebruikt.

Eenvoudige bediening. U werkt in daglicht. Geen installatiekosten - wel volledige service. Een „kantoormeubel“ dat past bij elk interieur.

dalcoppy

NEDERLANDSCHE FOTOGRAFISCHE INDUSTRIE N.V. SOESTDUINEN
TELEFOON (02955) 2600-4951

Opleiding tot Belastingconsulent

De Nederlandse Federatie van Belastingconsulenten organiseert mondelinge cursussen in AMSTERDAM, ROTTERDAM, DEN HAAG, UTRECHT, DEVENTER, GRONINGEN en eventueel elders o.l.v. Inspecteurs van 's Rijks belastingen.

Middelbare Schoolopleiding of gelijkwaardige ontwikkeling vereist.

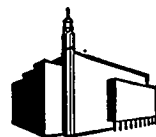
EXAMENS ONDER RIJKSTOEZICHT

Prospectus en aanmelding:
BACHMANSTRAAT 39, DEN HAAG, TELEFOON 116914

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES“

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend, begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

AMSTERDAMSCH
BANK
vraagt

jonge economen en juristen

die na een 2-jarige opleiding op de Hoofdbank te Amsterdam in aanmerking wensen te komen voor een leidinggevende functie op een onzer bijkantoren.

Nadere inlichtingen worden na schriftelijk contact gaarne verstrekt. Sollicitaties aan: Amsterdamse Bank, afdeling Personeelzaken, Herengracht 595, Amsterdam.

AMSTERDAMSCH BANK

Eilandgebied Curaçao

Bij de Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg van het Eilandgebied Curaçao kunnen worden geplaatst:

1. Een algemeen administratief en financieel geschoolde kracht
2. Een econoom

Inhoud van functie 1:

Bevordering van de uitvoering van het tienjarenontwikkelingsplan van Curaçao; aanpassing van dit plan aan gewijzigde omstandigheden; daarmede verbandhoudende algemeen administratieve werkzaamheden alsmede behandeling van financiële aangelegenheden, exploitaties, begrotingen en toelichtingen en toezicht op de financiële administratie van het ontwikkelingsplan.

Eisen van functie 1:

Middelbare schoolopleiding, gemeentefinanciën of Staatspraktijkdiploma boekhouden of gelijkwaardige opleiding; ervaring zowel in de algemeen administratieve als in de financiële sector, bij voorkeur bij de overheid in middelgrote of grote gemeente; interesse voor economische problemen; goede redactie.

Inhoud van functie 2:

Verzorging van aangelegenheden met betrekking tot de economische ontplooiing; in het bijzonder bevordering van de industrialisatie in het praktische vlak.

Eisen van functie 2:

Middelbare schoolopleiding, wetenschappelijke economische vorming, liefst aan economische hogeschool. Beheersing van de Engelse taal in woord en schrift; door ervaring in de praktijk vertrouwd met bovenvermelde werkzaamheden.

Indienstneming vindt plaats op arbeidscontract voor de duur van 4 jaar. Afhankelijk van ontwikkeling en ervaring vindt inpassing plaats binnen het raam van de hieronder vermelde aanvangs-inkomens, terwijl na indiensttreding om de 2 jaar periodieke verhogingen worden toegekend. Voor de ongehuwden bedragen deze verhogingen ± f. 420,— per jaar en voor de gehuwden ± f. 540,— per jaar.

Inkomen inclusief toeslagen per jaar:

	aanvang	maximum
voor een ongehuwde	N.A. f. 9.264,—/11.376,—	N.A. f. 12.768,—
voor een gehuwde zonder kinderen.....	N.A. f. 12.072,—/14.808,—	N.A. f. 16.464,—
voor een gehuwde met meer dan twee kinderen .	N.A. f. 12.888,—/15.636,—	N.A. f. 17.328,—
Kindertoeelage voor elk kind beneden 18 jaren	N.A. f. 300,— per jaar.	

Uit- en terugzendingsvoorwaarden:

Aan uitrustingskosten wordt vergoed aan: ongehuwden f. 1.500,—; gehuwden f. 3.000,—.
De jaarlijkse vakantie bedraagt 12 werkdagen per jaar. Bij beëindiging van het dienstverband na 4 jaar bestaat daarnaast aanspraak op:
een maand salaris voor elk vol dienstjaar, alsmede een tegemoetkoming terzake van kosten van verandering van woonplaats, welke bedraagt voor:
ongehuwden f. 1.250,—; gehuwden: twee maanden inkomen tot een maximum van f. 2.500,—.
Vrije overtocht van Nederland naar Curaçao v.v., óók voor de gezinsleden, met een door het Eilandgebied aan te wijzen vervoermiddel.

Alle hierboven aangegeven bedragen zijn uitgedrukt in Nederlands Antilliaans courant.

Uitvoerige met de hand geschreven sollicitatiebrieven binnen 14 dagen na verschijning van deze advertentie per luchtpost toe te zenden aan het Hoofd van de Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg, Scharlooweg 140, Curaçao.

Het Bestuurscollege van het Eilandgebied Curaçao,
De Wnd. Gezaghebber, De Secretaris,
E. J. MORKOS O. R. A. BEAUJON

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 50.000.000.— 4 $\frac{1}{2}$ pCt. 30-jarige Obligaties 1962
(Tweede lening)

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

DONDERDAG 6 SEPTEMBER 1962

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 99 $\frac{1}{2}$ pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

R. Mees & Zoonen

Nationale Handelsbank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Hope & Co.

alsmede ten kantore der Vennootschap

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 29 augustus 1962.

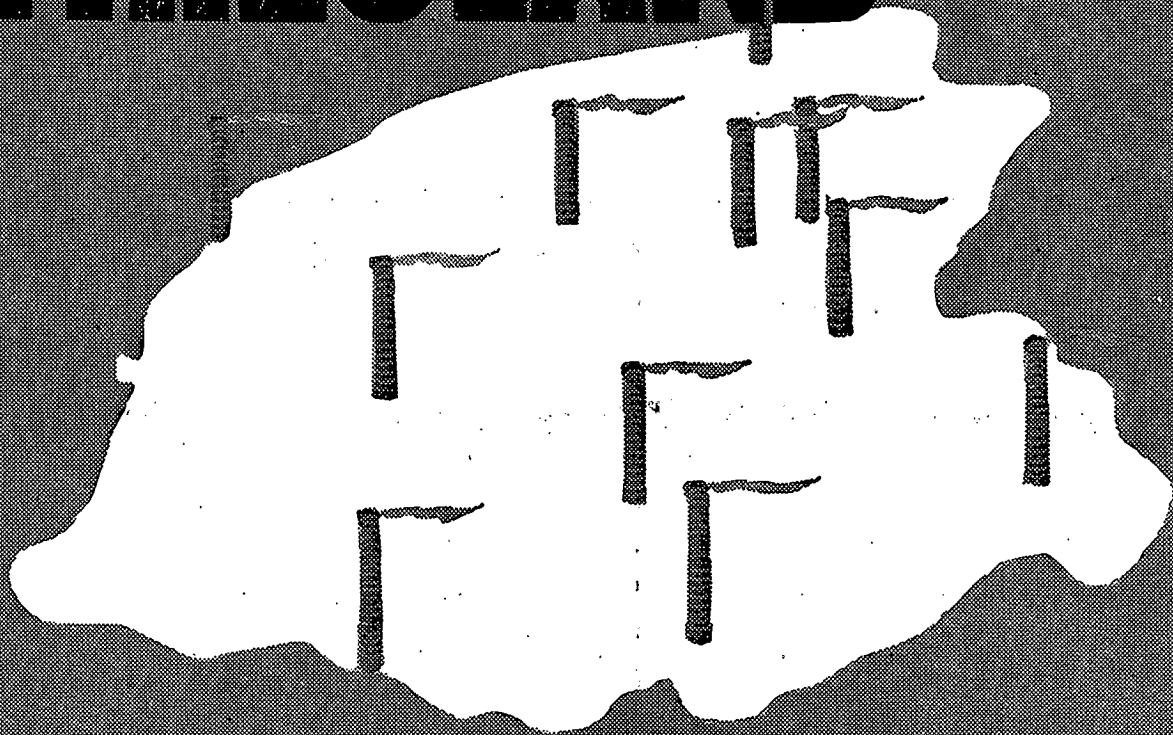
Dooreenleverbaarheid met de obligaties van de bij het prospectus d.d. 17 mei 1962 geëmitteerde 4 $\frac{1}{2}$ pCt. obligatielening 1962 zal worden aangevraagd.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 29 augustus 1962.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

FRIESLAND

WELKOM

een voorbeeld van geslaagde industrialisatie

Succes kweekt succes. Dat zich sinds 1959 in de elf Friese industrialisatie-kernen reeds 100 nieuwe bedrijven vestigden, is mede te danken aan het feit, dat oudere bedrijven reeds een 'industriël klimaat' te voorschijn riepen. Het is prettig te beginnen in een gebied waar elke nieuwe onderneming een warm welkom wordt toegeroepen en waar men begrip heeft voor de

problemen van ieder nieuw lid van de Friese industriële gemeenschap.

Wie als ondernemer het industriële leven van Friesland komt versterken en verrijken, kan verzekerd zijn van algemene medewerking.

De ondernemer die vooruit kijkt, kijkt naar Friesland.

Dit zijn de 11 kernen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootstertille (gem. Achtkarspelen) - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wolvega.

Friesland kunt u bouwen

Inlichtingen: de Industrialisatie-raad der Friese Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. (05100) 28144-28145.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

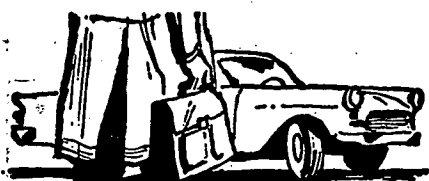
Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

*minifon, de handige
zakdicteermachine
van 8 ons,
die - dank zij werking
op batterijen,
autoaccu of lichtnet -
overall paraat is.*

thans in 3 modellen:

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

Speciaal voor ononder-
broken opname tot 5 uur

Hifi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz.);

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

ROTTERDAM, Goudsesingel 108, tel. (010) 12 01 96 - AMSTERDAM, Keizersgracht 480, tel. (020) 33 89 8 - HENGELO, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 85 65